

พุทธธรรมอันเป็นรากฐานของสังคมไทยก่อนสมัยสุโขทัย

5.1 พุทธธรรมในช่วงพุทธศตวรรษที่ 3-11

ก. ประวัติ พ.ศ. 234 สมัยพระเจ้าอโศกมหาราชเป็นศาสนูปถัมภก พระโสณเถระและพระอุตระเถระ ได้เป็นสมณทูตผู้นำพุทธศาสนาเข้ามาเผยแผ่ในดินแดนสุวรรณภูมิ หากสันนิษฐานจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์สุวรรณภูมิน่าจะอยู่บริเวณตอนใต้ของไทย แถบเมืองตะกั่วป่า เมืองไชยา เมืองนครศรีธรรมราช (สุภาพรรณ ณ บางช้าง, 2518: 15-29)

ข. สาระทางพุทธธรรม พระโสณะเถระและพระอุตระเถระ ได้ตั้งมั่นเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณ ภูมิ โดยเลือกสาระพุทธธรรมจาก "พรหมชาลสูตร" ซึ่งเป็นพระสูตรแรกในทีฆนิกาย มีสุตันคปิฎกเป็นบทเทศนาแรก (Wilhelm Geiger, 1958: 98-99 อ้างถึงใน สุภาพรรณ ณ บางช้าง, 2535: 16) พระสูตรดังกล่าวมีเนื้อหาแสดงความไม่ถูกต้องของความคิดความเชื่อ 62 ลัทธิในอินเดียสมัยพุทธกาลว่า แต่ละลัทธิมีความรู้ที่ผิดเป็นขำดักให้ผู้ยึดถือติดข้องในกระแสทุกข์ ไม่อาจพัฒนาตนไปถึงขั้นสิ้นทุกข์ได้โดยสิ้นเชิง ส่วนคำสอนในพระพุทธศาสนาอันมีที่มาจากความรู้แจ้งของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นแนวทางที่นำผู้ศึกษาปฏิบัติให้ล่วงทุกข์ในตนได้เป็นลำดับจนถึงขั้นดับทุกข์ดับกิเลสสิ้นเชิง การปฏิบัติที่เน้นในพระสูตรนี้คือ การจัดชีวิตของการอยู่ร่วมกันในชุมชนให้เป็นชีวิตที่มีศีลธรรม คือ มีความปรกดีสุขร่วมเย็นเป็นสามัญทั่วกัน ด้วยการที่แต่ละคนปฏิบัติและจัดชุมชนให้มีชีวิตที่เหมาะสมถูกต้องดังนี้ (สุภาพรรณ ณ บางช้าง, 2535: 17)

- เว้นจากการทำร้ายเบียดเบียนกันทั้งทางกาย ทางทรัพย์สินและทางวาจา
- เว้นจากการทำลายพืชและต้นไม้ (สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ)
- เว้นจากการมีชีวิตสุรุ่ยสุร่ายเกินจำเป็นทั้งในการกิน การแต่งกาย การเล่นและความเป็นอยู่ส่วนอื่น ๆ
- เว้นจากการประกอบอาชีพทุจริต คดโกง และเว้นจากอาชีพที่มอมเมา จิตใจของคนในชุมชน เช่น การดูลักษณะ ทำนายฝัน แก๊บน เป็นต้น

- เว้นจากการใช้อำนาจกระทำความเป็นธรรมแก่ผู้อื่น
- เว้นจากการพนันทุกชนิด

สาระทางพุทธธรรมในครั้งแรก ที่พุทธศาสนาเข้ามาประดิษฐานในดินแดนสุวรรณภูมินี้ เพราะเป็นครั้งแรกในการหยั่งรากพุทธศาสนา (สุภาพรรณ ณ บางช้าง 2535: 16) จึงเน้นการอยู่ร่วมกันในชุมชนอย่างมีศีลธรรม การสร้างสัมมาทิฐิ เพื่อสามารถนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน ทั้งนี้ยังสามารถพัฒนาสาระทางพุทธธรรมแบบนี้เพื่อนำไปสู่การดับทุกข์ได้ด้วย

การเผยแพร่สาระทางพุทธธรรม ในครั้งแรกนี้ เป็นสาระพุทธธรรมของพุทธศาสนาเถรวาท ที่มีปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกบาลีดั้งเดิม คือ เป็นการเผยแพร่ศาสนาแบบวิธีการ “ปัญญานำศรัทธา” (สุภาพรรณ ณ บางช้าง 2535: 17)

ต่อมาค้นพบสาระทางพุทธธรรมหลังการประดิษฐานพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ ปรากฏอยู่ที่ไทรบุรี ดินแดนตอนใต้ที่เคยเป็นประเทศไทย คือ จารึกคาถาเขมัมมา ภาษาบาลี อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 8-11 (Quaritch Wales, 1940: 7 อ้างถึงใน สุภาพรรณ ณ บางช้าง 2535: 17) โดยสาระพุทธธรรมใน คาถาเขมัมมา ยังคงเน้นในเรื่องของสัมมาทิฐิ ยังคงสืบเนื่องวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาด้วยวิธีการ “ปัญญานำศรัทธา” ซึ่งคาถาเขมัมมานี้ยังมีสาระครอบคลุมไปถึงเรื่อง “ธรรมชาติความเกิดดับตามเหตุปัจจัยของสิ่งทั้งหลายที่มีปัจจัยภายนอกเข้ามาปรุงแต่ง(ปฏิจจสมุปบาท) และเรื่องอริยสัจสี่” (สุภาพรรณ ณ บางช้าง 2535: 17-18)

5.2 พุทธธรรมในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12-14

5.2.1 พุทธธรรมภายใต้การปกครองของอาณาจักรศรีวิชัยในดินแดนภาคใต้

ก. ประวัติ (สุภาพรรณ ณ บางช้าง 2535: 18) หลังจากพุทธศตวรรษที่ 11 พระพุทธศาสนาในดินแดนตอนใต้ ได้เปลี่ยนจากการถือคำสอนตามแนวพุทธศาสนาเถรวาท มารับอิทธิพลแนวคิดความเชื่อตามคติพุทธศานา महाยาน มากขึ้น เนื่องจากอิทธิพลทางการเมืองของราชวงศ์ไศเลนทร์แห่งอาณาจักรศรีวิชัยที่แผ่ขยายอำนาจเข้ามา

ข. **สาระพุทธธรรม** พบหลักฐานที่เป็นจารึกคือ จารึกวัดเสมาเมืองที่จังหวัด นครศรีธรรมราช จารึกเมื่อ พ.ศ. 1318 กล่าวถึงพระโพธิสัตว์ปัทมปาณี ผู้ถือดอกบัว และพระโพธิสัตว์ วัชรปาณี ผู้ถือวัชระ (จารึกในประเทศไทย เล่ม 1, 2529: 196) โดยพระโพธิสัตว์ทั้งสองในจารึก ธรรม ทาส พานิช วิเคราะห์ว่า คือ สัญลักษณ์แทนพระมหากษัตริย์ผู้ทรงธรรม ที่ได้สวรรคตไปแล้ว (ธรรม ทาส พานิช, 2519: 73-74 อ้างถึงใน สุภาพรรณ ณ บางช้าง 2535: 18)

จารึกวัดมเหยงค์ ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช กล่าวถึงการนมัสการบารมี (จารึกในประเทศไทย เล่ม 1, 2529: 47) โดยคติบารมีตามแบบมหายานมี 6 ประการ คือ ศิลปปารมิตา กษานติ ปารมิ ตา วีรยปารมิตา ปรัชญาปารมิตาและอุปายเกาศัลยปารมิตา (ประพจน์ อัครวิรุพหการ 2525: 275 อ้างถึงใน สุภาพรรณ ณ บางช้าง 2535: 18)

สาระพุทธธรรมของทั้งสองจารึกที่ค้นพบเป็นสาระพุทธธรรมตามพุทธศาสนามหายาน สร้างโลกทัศน์และชีวิตทัศน์ที่แตกต่างไปจากสาระพุทธธรรมเดิม ทั้งระดับประชาชนและระดับผู้ปกครอง โดยเฉพาะระดับผู้ปกครองผู้ซึ่งครองอำนาจอยู่ทางตอนใต้ในเวลานั้น มีค่านิยมคือ "คติพระ โพธิสัตว์และการบำเพ็ญบารมี" คตินี้จึงถือเป็นการเผยแพร่ศาสนาด้วยวิธี "ศรัทธานำปัญญา" ส่วนการ บำเพ็ญบารมีถือเป็นตัวอย่างการปฏิบัติธรรมของพระมหากษัตริย์ผู้ทรงธรรม

5.2.2 พุทธธรรมภายใต้การปกครองของอาณาจักรทวารวดี ในดินแดนภาคกลาง

ก. ประวัติ พุทธศาสนาเถรวาทได้เจริญสืบเนื่องมาเป็นเวลานานในบริเวณที่ราบลุ่ม แม่น้ำเจ้าพระยา โดยเฉพาะแถบพื้นที่บริเวณเมืองสำคัญ ๆ เช่น เมืองนครปฐม ราชบุรี เพชรบุรี นคร ศรีอยุธยา สุพรรณบุรี ลพบุรี ฯลฯ ซึ่งเมืองเหล่านี้ล้วนแต่อยู่ภายใต้การปกครองของอาณาจักรทวารวดี

ข. **สาระพุทธธรรม** พบหลักจารึกจำนวนมากในเขตพื้นที่จังหวัดที่กล่าวมาแล้ว จารึกที่พบส่วนใหญ่ในช่วงระยะเวลานี้เป็นจารึกที่แสดงสาระพุทธธรรมที่คัดมาจากพระไตรปิฎกบาลี มี ข้อความสั้น ๆ แต่แสดงให้เห็นถึงแก่นคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ได้แก่ (สุภาพรรณ ณ บางช้าง 2535: 19-20)

1. **สาระเขษัมมา** แสดงธรรมชาติการเกิดดับตามเหตุปัจจัยของสิ่งปรุง แต่งทั้งหลาย (จารึกเขษัมมา สมัยทวารวดี ที่พบมี 18 หลัก ดู จารึกในประเทศไทย เล่ม 1, 2529: 65-

67, 74, 77, 50, 88, 91, 99, 102, 108, 132-134, 243-246. อ้างถึงใน ประสาร บุญประคอง, 2509: 82)

2. **สาระอริยสัจ 4** แสดงธรรมชาติของทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ การดับทุกข์ และหนทางแห่งการดับทุกข์ ที่เน้นมากคือ กระบวนการดับทุกข์ที่เป็นผลจากความรู้อัจฉของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า (จารึกประเทศไทย เล่ม 1, 2521: 98, 120-121. อ้างถึงใน ยอร์ช เซเดย์ 2504: 46-52)

3. **สาระปฏิจอสุมุปบาท** แสดงกระแสความรับรู้ปรุงแต่งของจิตที่มีผลสืบเนื่องเป็นเหตุเป็นปัจจัยต่อกัน อันก่อให้เกิดความทุกข์ขึ้น และการดับทุกข์ด้วยการดับเหตุปัจจัยในกระแส นั้น ทั้งนี้เน้นเป็นพิเศษที่การดับเวทนา ความรู้สึกปรุงแต่ง ซึ่งทำให้ค้นหา-ความอยากอันเป็นรากเหง้าของความทุกข์สิ้นเชื้อดับลง (เวทนาดับ ดัณหาดับ) (จารึกในประเทศไทย เล่ม 1, 2529: 109-111)

4. **สาระรัตนตรัย** สรรเสริญพระพุทธเจ้าในฐานะผู้ทรงพระกรุณาคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระปัญญาคุณ สรรเสริญพระธรรมในฐานะเป็นพระปริยัติสัทธรรม พระปฏิบัติสัทธรรม และพระปฏิเวธสัทธรรม ซึ่งนำผู้ปฏิบัติถึงความสิ้นทุกข์พ้นสงสาร สรรเสริญพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นทายาทแห่งพระศาสนา เป็นพยานแห่งพระพุทธรัตนและพระธรรมรัตน และเป็นบุญเขตอันประเสริฐเพราะเป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ (จารึกในประเทศไทย เล่ม 1, 2521: 291 อ้างถึงใน แยม ประพนธ์ทอง 2523: 84-85)

สาระพุทธธรรมดังกล่าวที่มีในจารึกสมัยทวารวดีนี้ แสดงให้เห็นถึงการสืบเนื่องวิธีการเผยแผ่พุทธศาสนาด้วยวิธีการ "ปัญญานำศรัทธา" หากสาระพุทธธรรมในจารึกได้แพร่กระจายจนเป็นระบบความรู้ส่วนใหญ่ของสังคม ย่อมแสดงให้เห็นถึงความดีงามของสังคมที่คนในสังคมมีพื้นฐานความรู้เรื่องโลกและชีวิตที่ถูกต้องตามความเป็นจริงของธรรมชาติ และมีหลักการดำเนินชีวิตที่เป็นสุข เรียบง่าย โน้มนำไปสู่ความดับทุกข์ในขั้นต่อไป ตามวิถีทางของพุทธศาสนาเถรวาท (สุภาพรณ, 2535: 20)

5.3 พุทธธรรมช่วงพุทธศตวรรษที่ 15-18

5.3.1 พุทธธรรมภายใต้การปกครองของอาณาจักรกัมพูชา ในดินแดนภาคกลาง ภาคตะวันออก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ก. ประวัติ ตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 14 อิทธิพลของขอมแห่งอาณาจักรกัมพูชา ได้เริ่มแผ่ขยายมาสู่ดินแดนไทย และได้แผ่ขยายอำนาจทางการเมืองจนครอบคลุมดินแดนส่วนใหญ่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออกและภาคกลางตลอดช่วงพุทธศตวรรษที่ 15-18 (สุภาพรรณ ณ บางช้าง 2535: 20)

ข. สาระพุทธธรรม พบหลักฐานเป็นจารึกจำนวนมากซึ่งผู้นำขอมเป็นผู้สร้างขึ้น จารึกเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความพยายามของชนชั้นปกครอง ที่จะนำแนวคิดและความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ และพุทธศาสนาหายานตามรูปแบบที่ขอมนับถืออยู่เข้ามาเป็นหลักความคิดและหลักปฏิบัติในสังคม (สุภาพรรณ ณ บางช้าง 2535: 21) ทั้งนี้รูปแบบศาสนาแบบนี้ ยังเป็นการปรับปรุงให้เข้ากับรูปแบบทางการปกครองที่เปลี่ยนแปลงไปจากยุคก่อน ๆ หน้านี้ด้วย

สาระพุทธธรรมในช่วงเวลานี้ จึงมีลักษณะ ผสมผสานระหว่างพุทธศาสนาเถรวาท พุทธศาสนาหายานและศาสนาพราหมณ์ สื่อสารด้วยวิธีการ "ศรัทธาบำเพ็ญบุญ" ซึ่งก่อให้เกิดโลกทัศน์ชีวิตที่เห็นเด่นชัดดังนี้ (สุภาพรรณ ณ บางช้าง 2535: 21-24)

1. เรื่องการเวียนว่ายตายเกิด กรรมและผลกรรม หรือผลบุญผลบาปที่มีต่อชีวิตในชาติต่อ ๆ ไป มีการนำความคิดความเชื่อนี้มาใช้เป็นเครื่องมือควบคุมศีลธรรมภายในสังคมผ่านวิธีการสถาปนา (แบบพราหมณ์ 1 เช่น

- จารึกหินซอน จังหวัดนครราชสีมา อายุราวพุทธศตวรรษที่ 14 มีข้อความว่า "ขอให้บุคคลใจทราม ที่มาล่วงเกินสิ่งที่ข้าพเจ้าได้บริจาคแก่บรรดาทั้งสี่จงลงไปสู่นรก โดยไม่ยกเว้น 7 ชั่วโมง ขอให้นรก ... รูปสามเหลี่ยมซึ่งนำสฟิงกั...นรก...รูปสี่เหลี่ยมอันมีบริคนรกห้าเหลี่ยม หกเหลี่ยม เจ็ดเหลี่ยม แปดเหลี่ยมและนครทุกขุม จงเป็นที่อยู่ของบุคคลใจชั่ว..." (จารึกในประเทศไทย เล่ม 1, 2529: 291 อ้างถึงใน สุภาพรรณ ณ บางช้าง, 2535: 21)

- จารึกเพนียด จังหวัดจันทบุรี อายุราวพุทธศตวรรษที่ 15 มีข้อความว่า "มันผู้ไต่ฝ่าฝืนล่วงล้ำโองการนี้ ขอให้ลงนรก..." (จารึกในประเทศไทย เล่ม 3, 2529: 63)

- จารึกเมืองเสมา จังหวัดนครราชสีมา พ.ศ. 1514 มีข้อความว่า “ตามพระบรมราชโองการ...สั่งให้สาปแช่งคนที่ไม่ทำตามกฎที่ให้นั้น” (จารึกในประเทศไทย เล่ม 3, 2529: 116)

- จารึกปราสาทหินพนมวัน จังหวัดนครราชสีมา อายุราวพุทธศตวรรษที่ 17 กล่าวว่า “คำขู่ถึงนรก 32 ชุมโดยไม่มีภรรยาแก่คนวิกลจริต คนโลกและครอบครัวของเขาที่ทำลายเทวาลัยแห่งนี้” (จารึกในประเทศไทย เล่ม 4 2529: 99)

2. **เรื่องการทำบุญและการอุทิศผลบุญ โดยเฉพาะแก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว**
(จารึกในประเทศไทย เล่ม 1, 2521: 251)

3. **เรื่องเป้าหมายชีวิต** มีทั้งเป้าหมายหวังได้เกิดเสวยสุขในสวรรค์ (เรื่องเดิม, หน้า 278). หวังได้เกิดในสมัย “พระพุทธอารยะเมตตรัย” (จารึกในประเทศไทย เล่ม 2, 2529: 71) หวังความสิ้นสุดแห่งกรรม (จารึกในประเทศไทย เล่ม 3, 2529: 81) หวังบรรลุปุทธภูมิ เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต (จารึกในประเทศไทย เล่ม 3, 2529: 29) เป้าหมายชีวิตเหล่านี้เป็นคนที่มีความเชื่อจากพระพุทธศาสนา ที่เป็นคติซึ่งมีลักษณะปนกันระหว่างความเชื่อในพระพุทธศาสนากับศาสนาพราหมณ์ก็มี เช่น จารึกอัญชันวรมันจังหวัดลพบุรี พ.ศ. 1466 มีข้อความว่า

“การกระทำให้หลุดพ้นจากสังสารวัฏ อันผู้ใดตัดขาดได้แล้ว วิธีการทำให้หลุดพ้นนี้ คือ ความเป็นผู้ไม่มีเรื้อน ส่วนกรรมที่ดำเนินไปนั้น ก็หยุดลงแล้วเพราะไม่มีผลสืบต่อ และในฐานะ เช่นนี้ ผู้นั้นเป็นเสมือนองค์พระนารายณ์” (จารึกในประเทศไทย เล่ม 3, 2529: 81)

4. **เรื่องพระรัตนตรัย** เน้นเรื่องพระพุทธเจ้ามากกว่าเรื่องพระธรรม และพระสงฆ์ คุณลักษณะของพระพุทธเจ้าที่กล่าวถึง ผสมปนกับคติในพุทธศาสนาเถรวาท และศาสนาพราหมณ์ เป็นต้นว่า

- จารึกปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา พ.ศ. 1589 กล่าวนมัสการพระพุทธเจ้า ด้านที่ 1 มีข้อความแปลได้ว่า “พระองค์ใดทรงอุบัติขึ้นมาท่าโลกให้สม่าเสมอตั้งแต่โลกนี้ถึงโลกุตระ มีพระพักตร์ 4 ทิศ ประหนึ่งว่าเกรงมารทั้ง 4 ทิศ ขอนมัสการพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น”

ด้านที่ 2 ขึ้นต้นว่า “พระองค์ใดผู้ประกอบด้วยดอกบัว คือ พระบาทสม้าเสมอ อันตั้งอยู่บนดอกบัว แม้จะมีภาวะหลายอย่าง แต่ประกอบด้วยภาวะทั้งหมดเป็นภาวะเดียว คือ ภาวะแห่งความศุภย์ ข้าพเจ้าขอนอบน้อมพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น เพื่อความเจริญ” (จารึกในประเทศไทย เล่ม 3, 2529: 180)

- จารึกเมืองพิมาย จังหวัดนครราชสีมา พุทธศตวรรษที่ 18 กล่าวนมัสการพระพุทธเจ้า แปลความได้ว่า “ขอความนอบน้อมจงมีแด่พระพุทธเจ้า ผู้มีนิรมานกายธรรมกาย และสัมโภคกาย ผู้ลวงพันภาวะและอภาวะทั้งสอง ผู้หาอาตมันมิได้” “ข้าพเจ้าขอนมัสการพระชินะ ผู้เป็นราชาแห่งรัตมี คือ พระโภชชยคุรุไวฑูรยะเพราะพระองค์จึงเกิดความเกษม และความไม่มีโรคแก่ประชาชนผู้พึงอยู่แม้เพียงชื่อ พระศรีสุรยไวโรจนจันทรโรจ และพระสรจันทรไวโรจน- ไชยนิตะ ผู้ขจัดความมืดคือโรคของประชาชน พระผู้ชนะคือพระพุทธเจ้า” (จารึกในประเทศไทย เล่ม 3, 2529: 182)

5.3.2. พุทธธรรมในดินแดนภาคเหนือ

ก. ประวัติ พบหลักฐานในตำนานพื้นเมืองภาคเหนือว่า ในบริเวณริมแม่น้ำในหุบเขาภาคเหนือเป็นที่อยู่อาศัยของชุมชนหลายกลุ่ม ซึ่งกระจายอยู่ทั่วไป เช่น ในลุ่มแม่น้ำสายกก อิง และ ปิง วัง ชุมชนที่เกิดขึ้นในระยะแรก ๆ มีลักษณะเป็นชุมชนเล็ก ๆ แยกกันอยู่เป็นแห่ง ๆ มีผู้นำชุมชนและสังคมของตนเองเป็นเจ้าผู้ปกครองเมือง เช่น เจ้าสุวรรณทวารมูขครองเมืองสุวรรณโคมคำ เจ้าสิงหนดิ (สิงหนวัติกุมาร) ครองเมืองโยนกนาคนคร ปู่เจ้าลาวจกครองเมืองเงินยาง นางอินเหลาหัวหน้าเผ่าลัวะเชียงดาว-อ่างสลุง เจ้าสุวรรณคำแดงแห่งเวียงล้านนา พระนางจามเทวีแห่งเมืองหริภุญชัย เป็นต้น ชุมชนแถบนี้มีลักษณะการรวมตัวกันอย่างหลวม ๆ ในรูปเครือข่ายของรัฐที่มีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติซึ่งค่อนข้างชัดเจน 2 กลุ่มใหญ่คือ กลุ่มหนึ่งอยู่แถบลุ่มแม่น้ำปิง วัง อีกกลุ่มหนึ่งอยู่แถบลุ่มแม่น้ำกกอิง ไกลล้านน้ำโขง (สุภาพรรณ ณ บางช้าง, 2535: 24)

5.3.2.1 กลุ่มแถบลุ่มแม่น้ำปิง-วัง

ก. ประวัติ

ระยะแรก กลุ่มชุมชนในลุ่มแม่น้ำปิง-วังเริ่มมาจากการเป็นถิ่นฐานที่อยู่ของชนเผ่าลัวะ ซึ่งมีลักษณะเป็นชนเผ่าพื้นเมือง ต่อมาชนเผ่าเมงคหรือเมงคบุตรจากเมือง

ละโว้-ลพบุรี ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาได้อพยพเข้ามา นับเป็นจุดเริ่มต้นของหลักฐานเรื่องพระพุทธศาสนาในดินแดนนี้ ในตำนานจามเทวีวงศ์ กล่าวว่า พระพุทธศาสนาเข้ามาในกลุ่มแม่น้ำปิงในสมัยของพระนางจามเทวีผู้เสด็จจากเมืองละโว้มาครองหริภุญชัย (ลำพูน) โดยได้นำพระภิกษุสงฆ์ผู้ทรงไตรปิฎก 500 รูปมาร่วมกันประดิษฐานพระพุทธศาสนาในเมืองหริภุญชัย (สุภาพรรณ ณ บางช้าง 2535: 24)

ระยะที่ 2 ต่อจากสมัยพระนางจามเทวี อาณาจักรหริภุญชัย มีพระเจ้าแผ่นดิน ปกครองสืบต่อกันมา 49 พระองค์ ตั้งแต่ พ.ศ. 1204 ถึง พ.ศ. 1824 พระเจ้าแผ่นดินแทบทุกพระองค์ล้วนแต่สนใจทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา

หลักฐานจารึกที่พบ ส่วนใหญ่แสดงพระราชกรณียกิจการทำนุบำรุง พระพุทธศาสนาของพระเจ้าสรพหลิทธิ ผู้ครองหริภุญชัยระหว่าง พ.ศ. 1610-1641 การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาที่ทรงกระทำมีการสร้างเจดีย์ กุฏิ อุทา พระพุทธรูป ฉัตรการถวายข้า (เท็ก) เพื่อดูแลรักษาสถานที่ทางศาสนาที่สร้าง การอุทิศถวายสิ่งของเครื่องใช้และภัตตาหารแด่พระภิกษุสงฆ์ รวมทั้งการที่พระองค์ได้เสด็จออกบวช พร้อมกับพระราชโอรสอีก 2 พระองค์ (จารึกในประเทศไทย เล่ม 2, 2529: 116 อ้างถึงใน สุภาพรรณ ณ บางช้าง 2535: 25)

จารึกที่น่าสนใจอีกหลักหนึ่งคือ จารึกตะจุมหาเถร กล่าวถึง การทำบุญของท่านตะจุมหาเถรแห่งหริภุญชัย ที่น่าสนใจคือ การปลุกต้นมหาโพธิ์ การสร้างคัมภีร์พระปริตรพร้อมทั้งยอดพระไตรปิฎก (จารึกในประเทศไทย เล่ม 2, 2529: 137-139) จารึกเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงการสืบต่อพระพุทธศาสนาผ่านคัมภีร์พระไตรปิฎกและผู้ธรรม "ปราชญ์ของคณะสงฆ์" (จารึกในประเทศไทย เล่ม 2, 2529: 137-139)

ข. สาระพุทธธรรม

ระยะแรก สาระพุทธธรรมในสมัยนี้น่าจะเป็นสาระพุทธธรรมในลักษณะเดียวกับ ยุคทวารวดีในแถบที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา เห็นเรื่อง สาระเข็มมา สาระอริยสัง 4 สาระปฏิจจนูปบาท สาระ รัตนตรัย เหตุการณ์ที่พระนางจามเทวีได้นำพระภิกษุสงฆ์จำนวน 500 รูปมาร่วมกันประดิษฐานพระพุทธศาสนาในเมืองหริภุญชัย เป็นเสมือนการเคลื่อนย้ายแหล่งเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งน่าจะเกิดขึ้นเนื่องจาก พุทธศาสนาแบบเถรวาทในลพบุรีและดินแดนหลายแห่ง

ในภาคกลาง รวมทั้งภาคตะวันออกและตะวันออกเฉียงเหนือ ได้รับความกระทบกระเทือนจากอิทธิพล ศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนาหายานที่แผ่ ขยายเข้ามาพร้อมกับอำนาจ ทางการเมืองของขอม ถึง แม้ว่าจะมิได้แทนที่ทั้งหมดก็ตาม (สุภาพรรณ ณ บางช้าง, 2535: 25)

ระยะที่ 2 สาระทางพุทธธรรมในช่วงนี้ จึงออกมาในรูปของ ประเพณีและคติความเชื่อ ออกมาในรูปของการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา การสร้างเจดีย์ วัด พระ พุทธรูป และถวายข้าวรับใช้ รวมไปถึงคติการปลุกต้นศรีมหาโพธิ์ การถ่ายทอดพุทธธรรมเป็นแบบ "ศรัทธานำปัญญา" โดยผ่านทางประเพณีและความเชื่อ

5.3.2.2 กลุ่มชนแถบกลุ่มน้ำกก

ก. ประวัติ ใน ตำนานสิงหนวัตินกล่าวถึง พระมหาเถระกัสสปะนำพุทธ ศาสนาและพระสาวริกษาคมาประดิษฐานที่เมืองโยนกนาคพันธุ์ของราชวงศ์สิงหนวัติน กษัตริย์องค์ สำคัญของราชวงศ์นี้ คือ พระยาอชุตราช ได้สร้างที่บรรจุพระบรมธาตุที่ภูเขาตอยตุง ราชวงศ์นี้มีความ สัมพันธ์กับชุมชนทางเหนือที่เมืองแม่ คือ เมืองราชคฤห์นครหลวง ไทยเทศที่กลุ่มผู้นำเมืองน้อพยพลง มา ทิศทางการเข้ามาของพุทธศาสนาจึงผ่านมาทางเมืองแม่ที่อยู่เหนือขึ้นไปในทางตอนใต้ของจีน พระ เถระที่มีบทบาทสำคัญต่อความเจริญของพุทธศาสนาในกลุ่มชนนี้ นอกจากพระมหา กัสสปะแล้วยังมี พระมหาเถระกัจจายนะ และพระภะวะวัชรโพธิ์ ตำนานกล่าวถึงว่า เป็นผู้นำพระบรมธาตุมาประดิษฐาน และนำพระภิกษุสงฆ์มาเผยแพร่พระธรรมคำสอนในเมืองโยนก (ชำระศักดิ์ ทำบุญ อ่างถึงใน สุภา พรรณ ณ บางช้าง 2535: 26)

ในประวัติพระพุทธศาสนาในอินเดียฝ่ายใต้ กล่าวถึง พระเถระทั้ง 3 องค์ ปรากฏว่า พระ เถระทั้งสามองค์เป็นผู้เชี่ยวชาญพระไตรปิฎก (ของฝ่ายมหายานฝ่ายวัชรยาน) และยังพบโบราณวัตถุ ในบริเวณลุ่มแม่น้ำกกที่แสดงถึงการตั้งมั่นของพุทธศาสนาหายาน เช่น พบหลายเงินธรมันต์ของ พุทธศาสนาหายานที่เมืองเชียงแสน และเจดีย์หลายแห่งที่ผสมลักษณะพุทธศาสนาหายานที่เชียง แสน จากหลักฐานที่พบ คติความเชื่อที่เห็นชัดคือ ความเชื่อเรื่องพระธาตุ (สุภาพรรณ ณ บางช้าง 2535: 26-27)

ข. **สาระพุทธธรรม** หลักคำสอนของพุทธศาสนาหายานน่าจะเป็นที่นิยมกันในสมัยนี้ เพราะพบโบราณสถานและโบราณวัตถุแบบมหายานปรากฏอยู่ จากหลักฐานที่พบ คติความเชื่อที่เห็นชัดเจนคือ ความเชื่อเรื่องพระธาตุ คาดว่าคงเป็นคตินิยมที่มีสืบเนื่องต่อ ๆ กันมาจากยุคก่อนหน้านี้อย่างยิ่ง ทั้งในพุทธศาสนาหายานและพุทธศาสนาเถรวาท

5.3.3 พุทธธรรมภายใต้การปกครองของราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราชในดินแดนตอนใต้

ก. **ประวัติ** ในดินแดนตอนใต้ พุทธศาสนาหายานซึ่งเข้ามาด้วยอิทธิพลทางการเมืองของราชวงศ์ไศเลนทร์แห่งอาณาจักรศรีวิชัยตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 ได้รับการนับถือสืบต่อมาจนถึง พ.ศ.1719 พระยาศรีธรรมมาโคกราชแห่งราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราช ได้ตั้งตัวเป็นใหญ่ขึ้นที่เมืองนครศรีธรรมราช และได้เปลี่ยนไปรับเอาพุทธศาสนาแบบเถรวาทจากลังกาเข้ามาตั้งมั่นแทน (สุภาพรรณ ฦ บางช้าง 2535: 27)

ข. **สาระพุทธธรรม** หลักฐานจารึกในช่วงนี้ที่พบ สะท้อนให้เห็นถึงความรู้ความความเชื่อที่มีรากฐานจากพุทธธรรม 3 ประการคือ

1. **ธรรมระดับสังฆธรรม** เน้นความสำคัญของการเจริญวิชา (ปัญญา) ในฐานะที่เป็นการศึกษาปฏิบัติตามคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างแท้จริง (จารึกในประเทศไทย เล่ม 4, 2539: 151)

2. **ธรรมระดับศีลธรรม** เน้นความสำคัญของการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาด้วยการทำทานในลักษณะที่เป็นการ "ทำทานทั้งปวงด้วยความเอื้อเฟื้อ" (จารึกในประเทศไทย เล่ม 4, 2539: 151). คือเป็นการให้ด้วยใจเมตตากรุณา ปราารถนาช่วยผู้อื่น รวมทั้งช่วยชำระพระพุทธศาสนาด้วยจิตอันดี

3. **เป้าหมายสูงสุดของชีวิต** มีข้อความในจารึกหนึ่งว่า "ให้มหาชนทั้งปวงผู้มีศรัทธา อนุโมทนาและบูชานมัสการอยู่ที่นี้เพื่อจะได้ถึงสรวิญญาน" (จารึกในประเทศไทย เล่ม 4, 2529: 120.)

จากประวัติศาสตร์ และสาระพุทธธรรมอันเป็นรากฐานของสังคมไทย ก่อนสมัยสุโขทัยที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ จะเห็นได้ว่า การนับถือพุทธศาสนานั้นโดยนัย ถือเป็นการประกาศอาณาจักรใหม่ควบคู่กับคตินิยมการสร้างเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ดังนั้นพุทธศาสนาจึงเป็นที่นิยมนับถือในแคว้นใหม่ที่ต้องการตั้งตัวเป็นอิสระ การตั้งแคว้นใหม่หรืออาณาจักรใหม่โดยเริ่มให้มีการประดิษฐานพระพุทธรูปและคติการสร้างเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุขึ้นกลางเมือง เป็นทั้งศูนย์กลางเมืองและศูนย์กลางวัดพระศรีมหาธาตุ จึงเป็นเรื่องที่ยึดถือปฏิบัติกันจนเป็นประเพณีไป

อย่างไรก็ตาม พุทธศาสนาในแต่ละอาณาจักรหรือในแต่ละเขตพื้นที่ มีลักษณะที่แตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมเดิมในบริบทสังคมนั้น ๆ โดยพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานของวิถีชีวิตของคนไทยอย่างต่อเนื่อง แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงคตินิยมหรือสาระธรรมไปตามยุคสมัยก็ตาม ค่านิยมในเรื่องของสัมมาทิฐิและการปฏิบัติอยู่ในศีลธรรมเพื่อประโยชน์ของการอยู่ร่วมกันยังคงดำรงอยู่ในสภาพสังคมไทยเรื่อยมา ตั้งแต่เริ่มประดิษฐานพระพุทธรูปเมื่อ พ.ศ.234 (สุภาพรรณ ณ บางช้าง 2535: 29) ลักษณะของพุทธศาสนาในแต่ละพื้นที่เปลี่ยนแปลงไปบ้างตามสถานการณ์ทางการเมือง เช่น เมื่อพุทธศตวรรษที่ 12 พุทธศาสนาพหุยานได้เข้ามาผสมผสานในดินแดนตอนใต้เนื่องจากอำนาจทางการเมืองของราชวงศ์ไศเลนทร์ แห่งศรีวิชัย และเมื่อพุทธศตวรรษที่ 15-18 อาณาจักรกัมพูชาได้เข้ามามีอิทธิพลทางการเมืองต่อดินแดนในภาคกลาง ภาคตะวันออก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ทำให้พุทธศาสนาแบบขอมอันเป็นลักษณะที่ ผสมผสานระหว่างพุทธศาสนาหินยาน พุทธศาสนาพหุยาน และพราหมณ์ ได้เข้ามาปะปนกับสาระธรรมและความเชื่อดั้งเดิม จนไม่อาจแยกคติและสาระที่ผสมผสานระหว่างพุทธหินยาน พุทธพหุยาน และพราหมณ์ ออกจากกันได้ (สุภาพรรณ ณ บางช้าง 2535: 29)

อย่างไรก็ตาม ความแปรเปลี่ยนดังกล่าวนี้เข้ามาด้วยอำนาจทางการเมืองครอบคลุมความคิดและการแสดงออกในระดับผู้ปกครองเป็นสำคัญ ถึงแม้ว่า จะมีอิทธิพลสู่ประชาชนทั่วไปบ้างก็ไม่ถึงกับทำลายรากฐานของพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งเป็นศาสนาพื้นฐานของชนพื้นเมือง ตั้งแต่เริ่มประดิษฐานพระพุทธรูปเมื่อ พ.ศ.234 ได้โดยสิ้นเชิง หลักพุทธธรรมที่เข้ามาสร้างความรู้และแนวทางชีวิตแก่ประชาชนแต่สมัยสุวรรณภูมิ ยังได้รับการนับถือสืบเนื่องมาโดยตลอด รวมทั้งได้แผ่ขยายจากดินแดนตอนใต้สู่ดินแดนตอนบนในภาคกลาง ภาคตะวันออกและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ไปจนถึงภาคเหนือ นั้น ได้ดำรงอยู่ในชีวิตของประชาชนส่วนล่างอย่างสืบเนื่องมั่นคงมาโดยตลอดระยะเวลาไม่ว่าจะมีการแปรเปลี่ยนรูปแบบการนับถือศาสนาตามอำนาจการเมืองในสังคมส่วนบนอย่างไร ปรากฏหลักฐานทางศิลปกรรมว่า ลักษณะการสร้างศิลปกรรมตามแนวพุทธศาสนาเถรวาทมีความสืบทอด

ต่อเนื่องกันมา แม้ในยุคที่ขอมมีอำนาจอย่างมาก (สุภาพรรณ ณ บางช้าง 2535: 29) หลักฐานที่ยืนยันเรื่องนี้ ได้แก่ ศิลปวัตถุ คือ เสาหินที่ค้นพบมากมายอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เสาหินเหล่านี้ล้วนแต่สะท้อนภาพคติความเชื่อแบบพุทธศาสนาเถรวาทให้เห็น ในรูปของพุทธประวัติและชาดกต่าง ๆ (สุภาพรรณ ณ บางช้าง 2535: 29-30)

เหตุผลที่ทำให้พุทธศาสนาเถรวาทเข้ากับสภาพสังคมไทยได้ ตั้งแต่อดีตกาลที่พุทธศาสนาเถรวาทได้เริ่มประดิษฐานบนดินแดนสยามประเทศเมื่อพุทธศตวรรษที่ 3 สืบต่อมาจนกระทั่งปัจจุบัน เนื่องจากพุทธศาสนาเถรวาทมีลักษณะเด่นดังนี้

1. **พุทธศาสนามีลักษณะยืดหยุ่นและประณีประนอม** เมื่อเข้าไปเผยแพร่ในเขตพื้นที่ต่าง ๆ พุทธศาสนาสามารถปรับตัวเข้ากับศาสนาและคติความเชื่อดั้งเดิมได้ดี โดยไม่โอนเอียงเข้าไปทางลัทธิใดลัทธิหนึ่ง ยึดถือทางสายกลางหรือ "มัชฌิมาปฏิปทา" นั้นเอง

2. **พุทธศาสนาให้อิสระทางความคิดและการพิจารณาธรรม** ไม่ได้บังคับให้เชื่อ แต่สอนให้ใช้ปัญญาพิจารณาหลักธรรมและนำไปปฏิบัติด้วยตนเอง ขณะเดียวกันก็ไม่ได้ขัดแย้งกับความเชื่อเดิม เช่น ความเชื่อเรื่องผี อำนาจศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ในธรรมชาติ และชีวิตหลังความตาย ซึ่งความเชื่อเหล่านี้ก็ยังคงปะปนอยู่ในศาสนาพุทธมาจนทุกวันนี้ ส่วนความเชื่อดั้งเดิมอื่น ๆ ที่คลายความนิยมไปตามกาลเวลาก็มี นอกจากนี้คติความเชื่อดั้งเดิมของชุมชนยังมีผลต่อการเลือกสรรคำสอนให้พุทธศาสนาขึ้นมาเน้นย้ำและตีความ เกิดการผสมผสานธรรมในพุทธศาสนาให้เข้ากับความเชื่อนั้น ๆ (สุภาพรรณ ณ บางช้าง 2535: 31)

3. **พุทธศาสนามีหลักคำสอนที่เน้นย้ำเรื่องความเท่าเทียมกันของชีวิต** พระพุทธศาสนาสอนให้เคารพชีวิต ไม่แต่เฉพาะชีวิตคนเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงชีวิตอื่น ๆ ที่อยู่ร่วมโลกกับเราทั้งหมด เพราะมีหลักคำสอนหลายข้อที่ชี้ให้เห็นว่า ชีวิตต่าง ๆ นั้นสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างแน่นแฟ้น นอกจากนี้เนื้อหาของหลักธรรมทางพุทธศาสนา ยังนำไปสู่ หลักการสิทธิมนุษยชนที่มีความประสงค์จะช่วยให้ทุก ๆ ชีวิตภายในโลกนี้รอดพ้นจากการรังแกกัน ไม่ว่าจะเป็นการรังแกจากชนกลุ่มเดียวกันภายใน หรือการรังแกกันระหว่างกลุ่ม หรือการรังแกธรรมชาติ โดยทั้งหมดนี้จะนำไปสู่ความดับทุกข์เพื่อความหลุดพ้นจากวัฏสงสารอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของพุทธศาสนา (นิธิ เอียวศรี 2538: 53-54)

ดังนั้นอาณาจักรใหม่ที่ต้องการประกาศตนเป็นอิสระ และต้องการมีสิทธิที่จะปกครองดูแล
 กลุ่มชนของตนเองได้ ก็จะนิยมประกาศการนับถือพุทธศาสนา การตั้งบ้านเมืองที่มีการนับถือพุทธ
 ศาสนาเถรวาทน่าจะมีความหมายต่อหมู่ชนคนไทยเหล่านี้ ทั้งการได้มาซึ่งอิสรภาพในทางการเมือง
 และการได้ชำระพระพุทธศาสนาตามแนวทางที่เขาเห็นว่าถูกต้องบริสุทธิ์ไว้ด้วย และด้วยเหตุนี้บ้าน
 เมืองที่ตั้งตนเป็นอิสระ ไม่ว่าจะเป็น เมืองตามพรลิงค์ (นครศรีธรรมราช) ของราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราช
 กิติ หรืออาณาจักรสุโขทัยของราชวงศ์พระร่วงกิติ จึงให้ความสำคัญต่อการชำระและฟื้นฟูพุทธศาสนา
 เถรวาทเป็นอย่างมาก (สุภาพรรณ ณ บางช้าง 2535: 31)

5.4 พุทธธรรมอันเป็นรากฐานของสังคมไทยในสมัยสุโขทัย

ดังที่กล่าวมาแล้วว่าพุทธศาสนาได้ถูกนำมาเผยแพร่ในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เมื่อ
 นานมาแล้ว สำหรับในแคว้นสุโขทัยก็ปรากฏพบหลักฐานทั้งทางภาคเอกสารและโบราณวัตถุ ที่ชี้ให้
 เห็นถึงเรื่องราวของพุทธศาสนาในสุโขทัยดังนี้

5.4.1 สมัยพ่อขุนศรีนาวนำถม

ก. *ประวัติ* พ่อขุนศรีนาวนำถมอาจถือได้ว่าเป็นปฐมกษัตริย์ของแคว้นสุโขทัย
 เพราะเป็นผู้สร้างเมืองสุโขทัย และศรีสัชนาลัย และอาจรวมไปถึงเป็นผู้สถาปนาเมืองสรลวงสองแคว
 ด้วย พระองค์เป็นผู้ประดิษฐานพระศรีรัตนมหาธาตุไว้ในเจดีย์ใกล้ฝั่งน้ำ ในเมืองสุโขทัย ดังมีกล่าว
 จารึกไว้ในศิลาจารึกหลักที่ 2 (จารึกวัดศรีชุม) ดังนี้

“...ปู่ชื่อพระยาศรีนาวนำถมเสวยราชในนครสองอัน อันหนึ่งชื่อนครสุโขทัย อันหนึ่งชื่อนคร
 ศรีเสนาไล...ประดิษฐานพระศรีรัตนมหาธาตุใกล้ฝั่งน้ำในนครสุโขทัยนั้น...” (ประชุมศิลาจารึกภาคที่
 1, 2521: 27)

การประดิษฐานพระศรีรัตนมหาธาตุนี้ อาจถือได้ว่าเป็นการประดิษฐานตามประเพณี เมื่อมีการสร้างเมืองก็จะมี การประดิษฐานสิ่งศักดิ์สิทธิ์สำคัญไว้กลางเมือง และประเพณีการสร้างเจดีย์บรรจุพระศรีรัตนมหาธาตุยังถือเป็นความเชื่อของพุทธศาสนาทั้งมหายานและหินยาน นอกจากนี้ยังมีบันทึกว่า พ่อขุนผาเมืองโอรสของพ่อขุนศรีนาวนำถมผู้เป็นเจ้าเมืองเวียงจันทน์โปรดให้สร้างเจดีย์หลายแห่ง (ทรงยศ วีระทวีมาศ, 2539: 15)

ข. สาระพุทธธรรม สาระพุทธธรรมที่น่าสนใจในยุคสมัยนี้คือ เรื่องคติความเชื่อเรื่องพระธาตุ (เป็นไปตามขนบประเพณีการสร้างเมือง) ความเชื่อเรื่องพระธาตุนี้คงจะสืบเนื่องมาจาก ความนิยมนับถือพุทธศาสนาเถรวาทในดินแดนตอนเหนือก่อนหน้านี้ เช่น พุทธศาสนาเถรวาทที่รุ่งเรืองในแคว้นทริภุชชัยเมื่อพุทธศตวรรษที่ 15-18 พุทธศาสนาในแคว้นโยนกหรือกลุ่มชนแถบกลุ่มแม่น้ำกก ซึ่งพุทธศาสนาจากแคว้นทริภุชชัย และแคว้นโยนกเป็นพุทธศาสนาที่มีความเชื่อตามแนวทางมหายานอยู่มาก

ยุคนี้เป็นยุคเริ่มก่อตั้งอาณาจักร ดังนั้นสาระธรรมในยุคนี้คงหยิบยืมจากสาระธรรมในยุคก่อนหน้านี้ โดยเป็นสาระธรรมที่มีประโยชน์ต่อสร้างบ้านแปงเมือง คงออกมาในรูปประเพณีและคติความเชื่อ เพื่อมุ่งเน้นการทำบุญทำทานและการก่อสร้างพุทธศาสนาสถาน เช่น วัดวาอาราม เจดีย์ เป็นต้น ลักษณะการถ่ายทอดพุทธศาสนา น่าจะเน้นเรื่องความเชื่อที่มีลักษณะใกล้เคียงหรือยึดถือตามตำนานของภาคเหนือก่อนหน้านี้ เช่น ตำนานจามเทวีวงศ์ ตำนานสิงหนวัติ เป็นต้น การเผยแพร่พุทธศาสนาเป็นแบบ “ศรัทธานำปัญญา” (ดู สาระพุทธธรรม ในพุทธศตวรรษที่ 15-18 ในภาคเหนือ)

5.4.2 สมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์

ก. ประวัติ จาก ตำนานพระพุทธสิงหิงค์ กล่าวถึงพระร่วงโรจนราชเสด็จยกกองทัพไปเยือนนครศรีธรรมราช เพื่อขอและรับพระพุทธสิงหิงค์ ซึ่งนครศรีธรรมราชได้มาจากลังกา

ข. สาระพุทธธรรม สาระพุทธธรรมในช่วงเวลานี้ จึงเป็นสาระธรรมที่สืบเนื่องมาจากสมัยพ่อขุนศรีนาวนำถม คือสาระธรรมในรูปของประเพณีและความเชื่อเป็นไปเพื่อการอยู่ร่วมกันและการสร้างบ้านแปงเมือง การประดิษฐานหรืออัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนมาไว้ในเมือง การเผยแพร่ศาสนา น่าจะเป็นแบบ “ศรัทธานำปัญญา” อย่างไรก็ตามก็ขอและรับ

พระพุทธสิงหิงค์ จากเมืองนครศรีธรรมราชซึ่งได้มาจากลังกา แสดงให้เห็นว่าผู้นำชุมชน คือ พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ให้ความสนใจ พุทธศาสนาเถรวาท มากกว่าพุทธศาสนาเถรวาท และศาสนาพราหมณ์ สาระพุทธธรรมในช่วงนี้น่าจะโน้มไปทาง พุทธศาสนาเถรวาท

5.4.3 สมัยพ่อขุนรามคำแหง

ก. ประวัติ จากหลักฐานในศิลาจารึกหลักที่ 1 แสดงให้เห็นว่าพ่อขุนรามคำแหง ทรงสนพระทัยอุปถัมภ์และเผยแพร่ศาสนาพุทธเป็นอย่างมาก ทรงพยายามสร้างความเป็นปึกแผ่นของแคว้นด้วยวิธีการทางปัญญา โดยทรงพยายามอย่างยิ่งยวดในการนำหลักพุทธธรรมเข้ามาเป็นรากฐานการพัฒนาสังคมในสมัยของพระองค์ ข้อความในจารึกสะท้อนลักษณะของพุทธธรรมและกระบวนการนำหลักพุทธธรรมสู่สังคมในครั้งนั้น ดังนี้คือ (สุภาพรรณ ณ บางช้าง, 2535: 32)

ข. สาระพุทธธรรม

1. ได้ย้อนกลับไปหาพุทธธรรมต้นราก คือ พระไตรปิฎกบาลี ด้วยการนิมนต์ “มหาเถรสังฆราชปราชญ์เรียนจบปิฎกไตรย” (กรมศิลปากร, 2527: 13) จากเมืองนครศรีธรรมราชขึ้นมาเป็นศาสนบุคคลหลักของสังคม การตัดสินใจของพ่อขุนรามคำแหงในการนำพระ “มหาเถรสังฆราชปราชญ์เรียนจบปิฎกไตรย” ซึ่งเป็นพระภิกษุที่สืบสายพุทธศาสนาเถรวาทจากลังกาขึ้นมาอยู่ที่สุโขทัยนั้น นอกจากจะเกิดจากลักษณะพื้นฐานของชาวสุโขทัยที่น่าจะเป็นกลุ่มชนที่รับนับถือศาสนาพุทธศาสนาเถรวาทสืบเนื่องมาแต่เดิมแล้ว ยังน่าจะเกิดจากพระปรีชาญาณของพ่อขุนรามคำแหงในการแสวงหาธรรมบริสุทธิ์มาเป็นหลักของสังคมไทย

เนื่องจากทรงพิจารณาเล็งเห็นว่า พระพุทธศาสนาภายใต้อิทธิพลขอมได้มีการปะปนแนวความคิดกับพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนาพราหมณ์ ส่วนพระพุทธรูปในดินแดนดอนเหนือ ก็ได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนาเถรวาทและมีลักษณะเน้นคติความเชื่อสูง การนำพุทธศาสนาเถรวาทอันมีความหมายถึงพุทธศาสนาเถรวาทที่มีพระไตรปิฎกบาลีเป็นหลัก ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงจึงมีความสำคัญต่อสังคมไทยอย่างมาก ทำให้พระพุทธรูปซึ่งเป็นศาสนาหลักของสังคมไทยอย่างมั่นคงต่อแต่นั้นมาจนถึงปัจจุบัน เป็นพุทธศาสนาเถรวาทที่มีการศึกษาและปฏิบัติตามสาระพุทธธรรมในพระไตรปิฎกบาลี ซึ่งประมวลแก่นธรรมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า (สุภาพรรณ ณ บางช้าง, 2535: 32)

2. ทรงคัดเลือกสาระพุทธธรรมระดับศีลธรรมมาเผยแพร่สู่ประชาชน สาระพุทธธรรมระดับศีลธรรมนี้มีความหมายต่อการวางรากฐานให้ชาวสุโขทัยมีคุณสมบัติเป็น “รัฐบุรุษธรรมแท้” (กรมศิลปากร, 2527: 19) และสามารถ “ปฏิบัติชอบด้วยธรรม” (กรมศิลปากร, 2527: 20).

ดังมีคำกล่าวถึงชาวสุโขทัยในศิลาจารึกหลักที่ 1 ว่า “คนในเมืองสุโขทัยนี้มักทาน มักทรงศีล มักโอบอ้อมอารี รามคำแหงเจ้าเมืองสุโขทัยนี้ ทั้งชาวแม่ชาวเจ้าท่วยบัวท่วยนาง ลูกเจ้าลูกขุน ทั้งสิ้นทั้งหลาย ทั้งผู้ชายผู้หญิง ฟุ้งท่วยมีศรัทธาในพระพุทธรศาสนา ทรงศีลเมื่อพรรษาทุกคน” (กรมศิลปากร, 2527: 12) ความศรัทธาและการปฏิบัติตนในพระศาสนานี้ มีผลนำไปสู่การสร้างสรรคัวัฒนธรรมประเพณีและศิลปกรรมไทยที่อุดมด้วยภูมิปัญญา

3. วิธีการสื่อพุทธธรรมสู่ประชาชน พ่อขุนรามคำแหงทรงใช้วิธีการ “ปัญญาเนาศรัทธา” (สุภาพรรณ ณ บางช้าง, 2535: 32)

3.1 ผ่านวิธีการสั่งสอนธรรม ด้วยการให้พระภิกษุสงฆ์ผู้รู้ธรรมตามไตรปิฎก เทศนาหรือพ่อขุนรามคำแหงทรงเทศนาด้วยพระองค์เอง การเทศนาธรรมจัดเป็นกิจกรรมประจำของสังคม ดังมีข้อความว่า “วันเดือนดับเดือนโอกแปดวัน วันเดือนเต็ม เดือนบางแปดวัน ฟุ้งปู่ครู เกร มหาเถร ขึ้นนั่งเหนือชดานหินสุดธรรมแก่อุบาสก ฟุ้งท่วยจำศีล มิใช่วันสุดธรรม พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองศรีสัชชนาลัยสุโขทัยขึ้นนั่งเหนือชดานหิน” (กรมศิลปากร, 2527: 17.) การสอนธรรมนี้มุ่งสู่บุคคลทุกระดับทั้ง “ฟุ้งท่วยลูกเจ้าลูกขุนฟุ้งท่วยถือบ้านถือเมือง” (กรมศิลปากร, 2527: 17) และประชาชนทั่วไปเพื่อ “ปลุกเลี้ยงฟุ้งลูกบ้านลูกเมืองนั้นชอบด้วยธรรมทุกคน” (กรมศิลปากร, 2527: 20)

3.2 ผ่านรูปแบบการเมืองการปกครองแบบพ่อปกครองลูก และรูปแบบเศรษฐกิจเสรี ซึ่งพ่อขุนรามคำแหงทรงปฏิบัติพระองค์เป็นแบบอย่างโดยตรง

3.3 ผ่านธรรมเนียมประเพณีและศิลปกรรม เช่น ประเพณี กรานกฐิน ประเพณีนบพระ การสร้างวัด พระพุทธรูป เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้ พ่อขุนรามคำแหงทรงให้การสนับสนุนและการมีส่วนร่วมกับประชาชนอย่างเต็มที่

นอกจากสาระพุทธธรรมแล้ว ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงนี้ ยังมีคติความเชื่อที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตที่ดี และถูกต้องตามหลักศีลธรรม ได้แก่ (สุภาพรรณ 2535: 34-35)

1. คติความเชื่อที่มีพื้นฐานจากพุทธศาสนา ได้แก่ ความเชื่อเรื่องพระธาตุ แต่มีได้เน้นเรื่องปาฏิหาริย์ของพระธาตุ ดังคติความว่า "1207 ศกปีกุน ให้ขุดเอาพระธาตุออกทั้งหลาย เห็น กระทำบูชาป่าเรอแก่พระธาตุได้เดือนหกวัน จึงเอาลงฝังในกลางเมืองศรีสัชชนาลัย ก่อพระเจดีย์เหนือหกเข้าจึงแล้ว ตั้งเวียงผาล้อมพระมหาธาตุ สามเข้าจึงแล้ว"

2. คติความเชื่อที่มีพื้นฐานมาจากความเชื่อดั้งเดิม ได้แก่ คติการนับถือผีหรือเทพยดา มีกล่าวในศิลาจารึกถึงพิธีกรรมการไหว้ "พระขพุงผี" ว่า "มีพระขพุงผีเทพดาในเขานั่นนั้น เป็นใหญ่กว่าทุกผีในเมืองนี้ ขุนผู้ใดถือเมืองสุโขทัยนี้แล้ว ไหว้ดีพลีถูก เมืองนี้เที่ยง เมืองนี้ดี ผีไหว้ไม่ดี พลีไม่ถูก ผีในเขานั่น บ่คุ้มบ่เกรง"

ไหว้ "พระขพุงผีเทพดา" นี้ นอกจากแสดงถึง พิธีกรรมที่ทำการตามประเพณีแล้วยังหมายถึง การแสดงความเคารพบรรพบุรุษผู้คุ้มครองบ้านเมืองที่ล่วงลับไปแล้วตามแนวทางศีลธรรมด้วย

5.4.5 สมัยพระยาไสสงคราม พระยาเลอไทย และพระยาจ๋วน่าดม

ก. ประวัติ หลังจากสมัยของพ่อขุนรามคำแหง เป็นสมัยของพระยาไสสงคราม (ครองราชย์ประมาณ พ.ศ. 1842-1866) พระยาเลอไทย (ครองราชย์ประมาณ พ.ศ. 1866-1882) และพระยาจ๋วน่าดม (ครองราชย์ประมาณ พ.ศ. 1882-1890) (สุภาพรรณ ณ บางช้าง, 2529: 67-68)

ข. สาระพุทธธรรม ในสมัยนี้มีหลักฐานแสดงสาระพุทธธรรม เช่น จารึกวัดบางสนุก จารึกเมื่อ พ.ศ. 1882 และวรรณคดีบาลีของล้านนาได้แก่ ปัญญาสชาดก สัมภารวิบาก ทันทชาตินิทาน และสารสังคหะ หลักฐานเหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นว่า ความหมายของ "พุทธศาสนาแบบลังกา" ในช่วงนี้มีความหมายแตกต่างจากสมัยของพ่อขุนรามคำแหง คือ ได้เปลี่ยนจากความหมายถึง พุทธศาสนาเถรวาทที่ศึกษาและปฏิบัติตามคำสอนในพระไตรปิฎกบาลีและมีผู้ปฏิบัติตามคำสอนในไตรปิฎกนั้นเป็นแบบอย่างมาเป็นพุทธศาสนาเถรวาทตามแนวคิดในคัมภีร์บาลีที่แต่งในลังกา ได้แก่ คัมภีร์ชั้นนอรธกถา ฎีกา และปกรณ์พิเศษ (สุภาพรรณ ณ บางช้าง, 2529: 36.)

สาระพุทธธรรมในช่วงนี้จึงมุ่งเน้นเรื่องความเชื่อ เช่น ประวัติพระพุทธเจ้าที่เน้นเรื่องปาฏิหาริย์ ความเชื่อในความอัศจรรย์ของพระธาตุ มีมุ่งเน้นเรื่องศีลธรรมใน ปัญญาสชาดกที่แต่งขึ้นในล้านนา เป็นสาระพุทธธรรมเกี่ยวกับ เรื่องการทำทาน การรักษาศีล และความกตัญญู มีการชี้ให้เห็นคุณและโทษที่เกิดขึ้นจากการทำดีหรือทำชั่ว ซึ่งจะมีผลในชาตินี้และชาติต่อ ๆ ไปในอนาคต เป็นการสร้างสำนึกความละอายชั่วกลัวบาป ผ่านความรับรู้ในเรื่องกรรมและผลกรรม ในกระแสการเวียนว่ายตายเกิด (สุภาพรรณ ฌ บางช้าง, 2535: 36)

การปลูกฝังสาระพุทธธรรมในช่วงระยะเวลา นี้ จึงใช้กระบวนการ "ศรัทธานำปัญญา" มากขึ้นกว่าสมัยพ่อขุนรามคำแหง ซึ่งระบบความเชื่อและการปฏิบัติเช่นนี้จะแสดงความชัดเจนขึ้นในสมัยพุทธศตวรรษที่ 20 หรือสมัยพระมหาธรรมราชาลิไทยต่อไป (สุภาพรรณ ฌ บางช้าง, 2529: 36)

5.4.6 สมัยพระมหาธรรมราชาลิไทย

ก. ประวัติ สมัยพระมหาธรรมราชาลิไทย (ครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. 1890-1927) เป็นยุครุ่งโรจน์ของพระพุทธศาสนา ปรากฏหลักฐานการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาการปกครองบ้านเมือง และการดำเนินชีวิตทางสังคม ที่สัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้น (สุภาพรรณ ฌ บางช้าง, 2529: 37)

ในสมัยพระมหาธรรมราชาลิไทย นิกายอรัญวาสีได้รับความนิยมโดย พระอโนมทัสสีเถระ และพระสุมนะเถระ ได้เดินทางไปบวชแปลงนิกายที่เมืองพันท (ซึ่งขณะนั้นมีชื่อเสียง มีพระสงฆ์จากเมืองต่าง ๆ เข้ามา ศึกษากันมากมายเพราะก่อนหน้านี้นี้เมื่อ พ.ศ. 1824 พระสงฆ์ชาวมอญนำโดย พระอนุมติเถระ ซึ่งภายหลังมีนามว่า พระอุทุมพรบุปผามหาสวามี ได้นำพระสงฆ์ชาวมอญจากเมืองเป็นจำนวน 12 รูปได้เดินทางไปศึกษาพระพุทธศาสนาในลังกา และได้บวชแปลงเข้าในสำนัก มหา กัสสปะในวัดอุทุมพรคีรี ในลังกา เมื่อศึกษาสำเร็จแล้วพระสงฆ์ทั้งหมดได้เดินทางกลับมายังเมืองพันทตั้งวัดของกลุ่ม สิงหลภิกษุ ขึ้น) นอกจากนี้ยังมีพระภิกษุอีก 8 รูป คือ พระอาณนทร์ พระพุทธศาคร พระสุชชาติ พระเขมะ พระปิยทัสสี พระสุรณคีรี พระเวสภู และพระสัทชาติสสะ ทั้งหมดได้บวชแปลงนิกายในนิกายอรัญวาสีที่เมืองพันท

ต่อมา พ.ศ. 1904 พระมหาธรรมราชาลิไทยออกผนวช โดยมี พระอุทุมพรบุปผามหา
 สวามี เป็นพระอุปัชฌาย์ ทรงจำพรรษาที่วัดป่ามะม่วงในเขตอรัญญิกของเมืองสุโขทัย (ทรงยศ ทวี
 ทศมาศ) ซึ่งภายหลังการผนวชของพระมหาธรรมราชาลิไทยแล้ว พระอโณมทัสสีเถระได้ เดินทางไป
 จำพรรษาอยู่ที่วัดป่าแดง (กัลยาวนาवास) ที่เชิงเขาพระศรีในเมืองศรีสัชนาลัย แต่ พระสุมนะเถระ จำ
 พรรษาอยู่ในวัดป่ามะม่วงในเมืองสุโขทัยนั่นเอง

ภายหลังการผนวชของพระมหาธรรมราชาลิไทย ชื่อเสียงของสุโขทัยทางด้านการศาสนาได้
 แพร่หลายออกไป และมีการส่งพระภิกษุออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังเมืองต่าง ๆ หลายแห่งคือ
 พระปิยทัสสีเดินทางไปเผยแผ่พระศาสนาที่เมืองไฮธยา พระสุวัณณคีรีเดินทางไปเผยแผ่ที่เมือง
 หลวงพระบาง พระเวสภูเดินทางไปเผยแผ่พระศาสนาที่เมืองน่าน พระพุทธสาคร พระสุชาติ พระ
 เขมะ และพระสังฆาติสสะ เดินทางไปปฏิบัติพระศาสนาอยู่ในเมืองสองแคว (ทรงยศ ทวีทศมาศ,
 2539: 20)

ในสมัยพระมหาธรรมราชาลิไทยนี้ มีการติดต่อกับลังกาเพื่อสืบพระศาสนา พระองค์ทรง
 นำพระธาตุและพระศรีมหาโพธิ์จากลังกามาประดิษฐานในแคว้นสุโขทัย เช่น ได้สถาปนาพระธาตุที่
 เมืองนครชุมริมฝั่งแม่น้ำปิงตรงข้ามเมืองกำแพงเพชรใน พ.ศ. 1900 นอกจากนั้นยังโปรดให้พิมพ์
 รอยพระพุทธบาทจากเขาสมนกฎในประเทศลังกามาประดิษฐานไว้บนเขาสมนกฎในเมืองสุโขทัยใน
 พ.ศ. 1902 รวมทั้งเขาในเมืองศรีสัชนาลัย เขาจอมทองในเมืองบางพนาน และเขาที่ปากพระบางด้วย
 (เขากบ จังหวัดนครสวรรค์)

ในระยเวลานั้น พระเจ้ากือนาแห่งเชียงใหม่ทราบข่าวการพระศาสนาสิงหลนิกายแห่ง
 พระอุทุมพรบุปผามหาสวามีในเมืองพัน พระองค์ทรงเลื่อมใส และส่งทูตไปอาราธนา พระมหาสวามี
 ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เมืองเชียงใหม่บ้าง พระอุทุมพรบุปผามหาสวามีจึงได้ส่งพระอานนท์
 ชาวเมืองพัน พร้อมด้วยพระสงฆ์อีก 12 รูป ที่ไปบวชในลังกาไปยังเมืองเชียงใหม่ แต่พระอานนท์ไม่
 อาจกระทำสังฆกรรมได้ และได้ทูลต่อพระเจ้ากือนาให้ส่งทูตไปนิมนต์พระสุมนะเถระจากเมือง
 สุโขทัยให้มากระทำสังฆกรรม พระเจ้ากือนาดึงส่งทูตไปนิมนต์พระสุมนะเถระที่สุโขทัยถึง 2 ครั้ง
 โดยครั้งที่ 2 เมื่อพระมหาธรรมราชาลิไทยทรงอนุญาต พระสุมนะเถระรับนิมนต์ และเดินทางไปเมือง
 เหนือใน พ.ศ. 1912 พระเจ้ากือนาได้ถวายวัดพระยีนในเมืองลำพูน ให้เป็นที่จำพรรษาแต่พระสุมนะ
 เเถระ และในคราวนั้นพระเจ้ากือนาและชาวเมืองเหนือเลื่อมใสในพระสุมนะเถระมาก มีกุลบุตรเข้า
 บวชในพระศาสนาด้วยเป็นจำนวนมาก (ทรงยศ ทวีทศมาศ 2539: 21)

นอกจากหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรแสดงเรื่องราวการทำนุบำรุงพุทธศาสนาในสมัย พระมหากษัตริย์ราชธานีไทยแล้ว ยังมีผลงานพระราชนิพนธ์ที่สำคัญ ซึ่งพระมหากษัตริย์ราชธานีไทยทรง พระราชนิพนธ์ขึ้นเอง เมื่อครั้งยังเป็นอุปราชครองเมืองศรีสัชชนาลัย โดยประมวลสาระจากคัมภีร์ บาลีจำนวนกว่า 30 เล่ม ทั้งพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา เป็นผลงานชื่อ เถกภูมิถา หรือ ไตรภูมิพระ ร่วง

ข. *สาระธรรม* ไตรภูมิพระร่วง ได้สะท้อนให้เห็นถึงสาระพุทธธรรมที่ได้รับการ เลือกสรร ดีความ และนำเป็นระบบความรู้ในเรื่องโลกและชีวิตของสังคมสุโขทัยเวลานั้น ดังนี้คือ (สุภาพรรณ ณ บางช้าง 2535: 37-39)

1. *มีการเน้นย้ำลักษณะของชีวิตที่เป็นกระแสการเวียนว่ายตายเกิด ในไตรภพ* ซึ่งมีสภาพชีวิตสุขทุกข์ต่างกันไปตามกรรมที่บุคคลได้กระทำ ทั้งนี้เป็นไปตามกฎแห่ง กรรมทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

2. *กรรมและผลกรรม* หรือการกระทำและผลของการกระทำ ที่มีผลต่อ ชีวิตดีชั่วสุขทุกข์ของบุคคล เป็นสิ่งที่จะต้องรอบคอบกระทำและชีวิตในสังสารวัฏทุกชีวิต โดยไม่ยกเว้น

3. *ผลกรรมที่เกิดขึ้น* นอกจากจะตกแก่บุคคลผู้กระทำแล้ว ยังมีผลต่อ ชุมชนและสิ่งแวดล้อมด้วย

4. *มีความสำนึกละเอียดชั่วกลับบาป* คือ บุคคลควรมีสำนึกถูกต้องใน เรื่องของผลบาปผลบุญ หากเพียรปฏิบัติแต่ความดีละเว้นความชั่วในชีวิตปัจจุบัน เพื่อจะได้ประสบ ชีวิตที่ดีมีความสุข

5. *ชีวิตในกระแสการเวียนว่ายตายเกิดขึ้น มีลักษณะไม่เที่ยง เป็น ทุกข์ และอนัตตา* เปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัยที่มากกระทบ เมื่อเป็นดังนั้นเป้าหมายสูงสุดของ ชีวิต จึงอยู่ที่การพัฒนาชีวิตให้พ้นจากกระแสการเวียนว่ายตายเกิดนี้ บรรลุภาวะพ้นทุกข์สิ้นเชิงที่ เรียกว่า พระนิพพาน

6. *การทำความดีละเว้นความชั่ว* เพื่อสั่งสมผลกรรมยังให้เกิดมีชีวิตที่ ดี เป็นสุขในกระแสสังสารวัฏในชาติต่อ ๆ ไปก็ได้ การจะพัฒนาชีวิตจิตใจให้พ้นกระแสสังสารวัฏถึง พระนิพพานก็ดี (จารึกสมัยสุโขทัย, 2537: 313) ได้เกิดในสมัย "พระศรีอารยไมตรีลงมาเป็นพุทธ" (จารึกสมัยสุโขทัย, 2537: 33) ก็ได้ หรือหวัง "คำหนึ่งโพธิสมภาร...ปรารถนาเป็นพระพุทธรมหาอุดม"

(จารึกสมัยสุโขทัย 2537: 68, 72) กิติ บุคคลย่อมกระทำได้โดยมีพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งสูงสุด เป็นแสงสว่างชี้แนวทางให้ดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องตามธรรม

7. **พึงพากเพียรปฏิบัติตามคำสอนในพระศาสนา** เมื่อพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งประเสริฐสูงสุดถึงปานนี้ ผู้ซึ่งเกิดมารู้จักพระพุทธศาสนา จึงนับว่าเป็นผู้มีบุญ คนเหล่านั้นจึงไม่ควรพลาดโอกาสการเข้าถึงพระรัตนตรัย พึงพากเพียรปฏิบัติตามคำสอนในพระศาสนา เพื่อจะได้ประสบชีวิตที่ปรารถนา ได้พบพระรัตนตรัยและพระพุทธศาสนาแม้ในชาติต่อ ๆ ไป จวบจนบรรลุปรมธรรม คือ พระนิพพาน

โลกทัศน์ชีวิตทัศน์ หรือระบบความรู้ข้างต้น เป็นพื้นฐานการสร้างระบบ **ค่านิยมพฤติกรรม** บุญ ขึ้นในสังคมไทย ลักษณะความดีที่บุคคลพึงกระทำที่เรียกว่า **บุญ** และความชั่วที่บุคคลพึงละเว้นที่เรียกว่า **บาป** อันเป็นค่านิยมพฤติกรรมพื้นฐานของคนไทย ซึ่งก่อรูปเป็นระบบชัดเจนในสมัยพระมหาธรรมราชาลิไทยประกอบด้วยพฤติกรรมเหล่านี้ คือ (สุภาพรณ ณ บางช้าง 2535: 39)

1. **สัมมาทิฐิ** - มีความรู้ความเข้าใจเรื่องโลกและชีวิตถูกต้องตามแนวทางพุทธธรรม สัมมาทิฐิที่ถือว่าเป็นพื้นฐานของพุทธศาสนิกชนในสมัยพระมหาธรรมราชาลิไทยมีความหมาย 2 ประการคือ

- “รู้จักผิดแลชอบ และรู้จักที่อันเป็นบาปและบุญ และรู้จักประโยชน์ในชั่วนี้ชั่วหน้า แลรู้จักกลัวแก่บาปและอายแก่บาป” (พระยาสิทธิไทย, 2515: 42) และ
- “รู้จักคุณแก้ว 3 ประการ” (พระยาสิทธิไทย, 2515: 42) “เอาใจลงปลงใจเชื่อแก่พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์” (พระยาสิทธิไทย, 2515: 90)

2. **ทาน** หมายถึงการให้ การรู้จักแบ่งปัน เสียสละให้แก่ผู้อื่น รวมทั้งการเอื้อเฟื้อทำนุบำรุงพระภิกษุสงฆ์และวัดวาอารามในทางวัตถุ เป็นต้น (พระยาสิทธิไทย, 2515: 90)

3. **ศีล** ที่เน้นเป็นหลักปฏิบัติพื้นฐานของคนทุกคนคือ ศีล 5 ซึ่งมีความหมายที่แสดงออกเป็นพฤติกรรมรวมทั้งผลกรรมตามที่กล่าวไว้ เถภูมิกถา ดังนี้คือ

ศีลข้อ 1 นอกจากหมายถึง การเว้นจากการ “ฆ่าสิ่งสัตว์อันรู้คิด” แล้วยังรวมถึงการเว้นจากการทำร้าย ทุบตีผู้อื่นด้วย

ศีลข้อ 2 นอกจากหมายถึง การเว้นจากการลัก ติชิงทรัพย์สินของผู้อื่น แล้ว ยังรวมถึงการเว้นจากการคดโกง การฉ้อราษฎร์บังหลวง การหลอกลวงเอาทรัพย์สินของผู้อื่นมาใช้ เป็นประโยชน์คนด้วย

ศีลข้อ 3 หมายถึงการเว้นจากการทำขู้ ทั้ง “ขายทำขู้ด้วยเมียท่านผู้อื่น” และ “หญิงลอบลักรักสามีผู้อื่น”

ศีลข้อ 4 นอกจากหมายถึงการเว้นจากมุสาวาท-การพูดปดแล้ว ยังรวมถึงการเว้นจาก “เจรจาแหล่ลู่ล่าย มักกล่าวความร้ายส่อเสียดเบียดเบียนท่าน กล่าวความสรรประมาทท่าน และกล่าวความหยาบซำก้ำแข็ง ให้ท่านขาดเนื้อผัดใจให้ท่านได้รับความเจ็บอาย”

ศีลข้อ 5 หมายถึงการเว้นจากการ “มักกินเหล้าเมามา”

นอกจากศีล 5 แล้ว ยังได้เน้นการรักษาศีล 8 ในวันพระและในช่วงเข้าพรรษาด้วย (พญาลิไทย, 2515: 12-20 และปัญญา บริสุทธิ, 2523: 16-18)

4. **ภาวนา** สำหรับคนทั่วไปปลุกฝังให้เป็นพฤติกรรม ทั้งในการสวดภาวนา รำลึกภาวนาและพิจารณาภาวนา

5. **ความกตัญญู** หมายถึง การรู้จัก “ป่าเรอแก่พ่อแม่แม่ครูบาชยาย” (พญาลิไทย, 2515: 90) และผู้มีคุณ

6. **ความเคารพผู้ใหญ่** หมายถึง การรู้จัก “ยำเกรงพ่อแม่ ผู้เฒ่าผู้แก่...ยำปู่ครูสมณพราหมณาจารย์” (พญาลิไทย, 2515: 42)

7. **ความเมตตากรุณา** หมายถึง การ “รู้จักพี่รักน้อง และรู้เอ็นดูกรุณาต่อผู้เข็ญใจ” (พญาลิไทย, 2515: 10)

8. **การบำรุงพระศาสนา** ถือว่าเป็นบุญยิ่งกว่าบุญอื่น การแสดงออกที่กล่าวถึงในเตภูมิกถา เป็นต้นว่า “กวาดวัดปัดเส้าแผ่นดินที่พระพุทธรูป และที่สถูปเจดีย์ พระศรีมหาโพธิ์” (พญาลิไทย, 2515: 90.) ที่เป็นการปฏิบัติตามหลักฐานในจารึกต่าง ๆ คือ การสร้างวัด อุโบสถ วิหารเจดีย์ การถวายที่ดินและผู้คนแก่วัด การถวายสิ่งของเครื่องใช้แก่พระภิกษุสงฆ์ การประดิษฐานพระ

ชาติ การปลุกต้นพระศรีมหาโพธิ์ การสร้างพระพุทธรูปและพระพิมพ์ การสร้างพระพุทธรูปบาท และการรวบรวมพระไตรปิฎก (จารึกสมัยสุโขทัย, 2527: 65, 69, 72, 84, 96, 105)

วิธีการนำพุทธธรรมสู่สังคม เพื่อสร้างระบบความรู้และค่านิยมพฤติกรรมบุญ หากพิจารณาจากไตรภูมิพระร่วง จะเห็นว่า มีการซ้อนกันอยู่ 2 วิธีคือ (สุภาพรรณ ณ บางช้าง 2535: 44-45)

วิธีที่ 1 การนำเสนอด้วยวิธีการใช้ปัญญา นำ ด้วยการอธิบาย สภาวะธรรมตามเป็นจริง เช่น สภาวะไตรลักษณ์ ธรรมชาติของจิต เป็นต้น

วิธีที่ 2 การนำเสนอด้วยวิธีการใช้ศรัทธา นำ ด้วยการเสนอในภาพของการเสวยผลบุญบาปในภูมิ 3 ตามกรรมที่บุคคลได้กระทำ เช่น ภาพชีวิตที่เป็นสุข ประณีตในสวรรค์ ภาพชีวิตทุกข์แสนสาหัสน่าเกลียดน่ากลัวในนรก

วิธีการนำเสนอสาระพุทธธรรมทั้ง 2 วิธีนี้ ได้ถูกนำมาใช้เพื่อพัฒนาสังคมสุโขทัย อย่างไรก็ดี พระมหาธรรมราชาลิไทยทรงมุ่งใช้วิธีการศรัทธา นำเป็นแนวทางสำคัญ ทั้งนี้เพื่อเร้าสำนึกประชาชน ซึ่งมีผลทำให้เกิดการปฏิบัติพฤติกรรมบุญที่เป็นจริงในสังคม โดยวิธีการนี้จะนำไปสู่เป้าหมายเพื่อสร้างค่านิยมในการทำทาน มีความกตัญญู ยกย่องเกรงใจผู้อาวุโส มีใจเมตตากรุณา ยกย่องความดีและคนดี และให้ความสำคัญต่อการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาสืบเนื่องต่อมา

กล่าวได้ว่า พุทธธรรมในบริบทสังคมไทยที่ออกมาในรูประบบ ความรู้โลกและชีวิตในสมัยพระมหาธรรมราชาลิไทยนี้ มีความสำคัญต่อสังคมไทยอย่างมากในฐานะที่เป็นรากฐานการศึกษาของชนทุกระดับในสังคม คำว่า การศึกษาในที่นี้ มิได้มีความหมายถึงศาสตร์ข้อความรู้วิชาแขนงใดแขนงหนึ่ง หากมีความหมายลึกซึ้งถึงความรู้เรื่องชีวิตและการปฏิบัติพัฒนาคนที่เป็นวิถีการดำรงอยู่ตลอดชีวิตเพื่อประโยชน์สุขทั้งสำหรับบุคคลและสังคมส่วนรวม นิยามการศึกษาไทยที่มีพุทธธรรมเป็นรากฐาน คือ **ความรู้คือคุณธรรม** ความหมายนี้แตกต่างอย่างมากจากนิยาม **ความรู้คือคุณธรรม** ซึ่งเกิดขึ้นภายหลัง **ความรู้คือคุณธรรม** ในความหมายว่า **รู้คือทำอย่างเป็นธรรม ถูกต้องสมดุลงกับธรรมชาติที่เป็นอยู่และพึงเป็นไป** ความรู้ในเรื่องโลกและชีวิตที่มีพุทธธรรมเป็นรากฐาน ถือเป็น **ความรู้หรือการศึกษาที่สำคัญของชุมชน เป็นพื้นฐานการดำเนินชีวิตทุกส่วนของสังคม เป็นฐานหลักของการรักษาและสร้างสรรค์สังคมที่มีความมั่นคงอยู่ร่มเย็นเป็นสุข** พุทธธรรมซึ่งเป็นสัจจะหรือความจริงจึงเป็นรากฐานของความดีและความงามในสังคมไทย **เมื่อมีพุทธธรรมเป็นรากฐานความรู้เรื่อง**

โลกและชีวิตแล้ว ความรู้อื่น เช่น ความรู้ในการทำมาหากิน ความรู้ในการสร้างศิลปวัฒนธรรม ก็ได้ รับการสร้างสรรคและเลือกสรรโดยมีภูมิปัญญาแห่งพุทธธรรมเป็นเครื่องรองรับความรู้เหล่านั้นจึง เป็นความรู้ในลักษณะ *ความรู้คือคุณธรรม* ด้วยการดำเนินชีวิตในรูปแบบต่าง ๆ จึงเป็นการทำหน้าที่ เพื่อสั่งสมบุญคือ ความดีงามให้เกิดแก่ชีวิตของผู้กระทำ มีผลก่อความสุจริตเป็นแก่นบุคคลและสังคม (สุภาพรรณ ณ บางช้าง 2535: 45-46)

วิธีการสื่อสารพระพุทธธรรมด้วยวิธีการศรัทธานานี้ นอกจากจะมีผลก่อให้เกิดระบบความรู้ และระบบความค่านิยมพฤติกรรมบุญดังกล่าวแล้ว ยังทำให้เกิดระบบคติความเชื่อที่เนื่องด้วยพุทธ ธรรมขึ้นด้วย ได้แก่ *คติพุทธกาล 5,000 ปี คติโพธิสัตว์ และความหวังพุทธภูมิ คติพระศรีอารีย เมตไตรย คติพระธาตุ คติพระศรีมหาโพธิ คติพระพุทธบาท* คติเหล่านี้โดยที่จริง เป็นคติที่มีอยู่ในดิน แดนไทยก่อนสมัยสุโขทัยในช่วงที่มีการสื่อสารพระพุทธธรรมด้วยวิธีการศรัทธา ในดินแดนที่อาณาจักร กัมพูชาเข้ามามีอำนาจ และในอาณาจักรทริภุญชัย แต่ในสมัยพระมหากษัตริย์ไทย คติเหล่านี้ได้ รับการฟื้นฟูและขยายสาระความเชื่อจนเป็นระบบขึ้น ทั้งนี้ *คัมภีร์บาลีที่แต่งในลังกาเป็นเครื่อง สนับสนุนให้เกิดความเชื่อมั่นคงขึ้น* คติเหล่านี้ช่วยเสริมให้ความศรัทธาในพฤติกรรมบุญเป็นค่านิยม ที่แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น (สุภาพรรณ ณ บางช้าง 2535: 46)

อาจกล่าวได้ว่า ระบบคติความเชื่อที่รวมเอา คติความเชื่อต่าง ๆ เข้าด้วยกันนี้ได้โยงโย กันเข้าเป็นระบบที่มั่นคง และมีเอกภาพ ชัดเจน ในสมัยพระมหากษัตริย์ไทยนี้เอง ไตรภูมิพระ รวงมีส่วนช่วยโยงใยระบบความเชื่อเหล่านี้เข้าด้วยกันอย่างมีเอกภาพ โดยการสร้างความหมายที่ เป็นนามธรรม ด้วยวิธีการนำเสนอที่ซ้อนกันอยู่ทั้งสองวิธี คือ การนำเสนอด้วยวิธีการใช้ปัญญา นำ และการนำเสนอด้วยวิธีการใช้ศรัทธา นำ เป็นการสร้างความสมดุลระหว่างสาระสังขธรรมและคติ ความเชื่อที่สอดคล้องกับสภาพบริบทสังคม เพื่อความสัมฤทธิ์แห่งการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

หลังสมัยพระมหากษัตริย์ไทย สุโขทัยได้รับคติความคิดความเชื่อจากอยุธยาเข้ามา ผสมผสาน ทำให้คติความเชื่อตามแบบศาสนาพราหมณ์ มีการแสดงออกที่ชัดเจนขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ทำ ให้คติความเชื่อทางพุทธศาสนาในสุโขทัยโดยรวมโน้มไปในเรื่องปาฏิหาริย์มากขึ้นไปด้วย

อย่างไรก็ตาม อิทธิพลคติความเชื่อแบบพราหมณ์ของอยุธยาก็ได้ทำให้ระบบความรู้ และ ระบบค่านิยมพฤติกรรมบุญตามแนวทางพุทธธรรมของสุโขทัยเสื่อมลง ช้ำระบบความรู้ ระบบค่า

นิยมพฤติกรรมบุญ รวมทั้งระบบคติความเชื่อตามแนวทางพุทธธรรมของสุโขทัย กลับมีอิทธิพลเป็นรากฐานของสังคมไทยสมัยอยุธยาด้วย (สุภาพรรณ ณ บางช้าง 2535: 49)

อย่างไรก็ดี พุทธศาสนาแม้ว่าจะเป็นศาสนาประจำแคว้นสุโขทัยก็ได้หมายความว่าศาสนาหรือความเชื่ออื่นจะถูกล้มล้างไปจนหมดสิ้น การเชื่อถือที่มีมาแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหงตามที่มีปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ 1 ยังคงมีสืบเนื่องเรื่อยมาเช่นกันดังปรากฏข้อความในจารึกขุนจืดขุนจอด ซึ่งจารึกขึ้นใน พ.ศ.1935 ในสมัยสุโขทัยตอนปลายมีความว่า (ชาติา สุทธิธรรม, 2536: 13) "...ไทยผู้มีมีชาวเลือกงเท่านี้แล แม้ผู้ใดบชื่อไซร์ ให้มีมัน มั่งเสื่อใหญ่ เขาพุดา เขาผาดาน ผาแดง ผ่างแม่พระศักดิ์พระสอเสื่อทานยอปางสถาน ปู่พระมีน หมื่นห้วยแสนดง ทั้งปู่เจ้าพระขพง เขายรรยงพระศรีมีบางพระศักดิ์ อารักษ์ทุกแห่ง..." (จารึกสมัยสุโขทัย, 2527: 28)

นอกจากนี้กษัตริย์สุโขทัยทรงเป็นศานูปถัมภกในทุก ๆ ศาสนาที่มีในแคว้นสุโขทัย เช่น ใน พ.ศ. 1904 เป็นปีเดียวกับที่ทรงสร้างวัดป่ามะม่วงเป็นที่ประทับของพระมหาสามีสังฆราช ก็ได้โปรดให้สร้างหอเทวาลัยเกษตรนิมาน (หอเทวาลัยมหาเกษตร) เพื่อประดิษฐานเทวรูปในศาสนาฮินดู จึงปรากฏข้อความในจารึกวัดป่ามะม่วง (ชาติา สุทธิธรรม, 2536: 14). "...เวลารุ่งเช้า เมื่อเสด็จประดิษฐานรูปพระมหเตศวรรูปพระวิษณุ...ในหอเทวาลัยมหาเกษตรในป่ามะม่วงนี้...ดาบส พราหมณ์ทั้งหลายบูชาเป็นนิตย์.." (จารึกวัดป่ามะม่วง)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 5.1

ตารางสรุปสาระธรรมอันเป็นรากฐานของสังคมไทยก่อนสมัยสุโขทัย

ช่วงเวลาและอาณาจักร	หลักฐานในคัมภีร์หรือจารึก	สาระธรรม
<p>สาระธรรมราวพุทธศตวรรษที่ 3-11</p> <p>ภายในดินแดนสุวรรณภูมิ</p>	พ.ศ. 234 พระโศกและพระอุตระเถระเลือกสาระพุทธธรรมจาก "พหุหมชาลสูตร" ซึ่งเป็นพระสูตรแรกในทีมนิกาย มีศัตถ์นคปิฎกเป็นบทเทศนาแรกจากคัมภีร์พระไตรปิฎกบาลีดั้งเดิม	<p>1) เป็นการหยั่งรากพุทธศาสนาโดยการจัดชีวิตของการอยู่ร่วมกันในชุมชนให้เป็นชีวิตที่มีศีลธรรม คือ มีความปรกติสุขร่วมเย็นเป็นสามัญร่วมกัน ด้วยการที่แต่ละคนปฏิบัติและจัดชุมชนให้มีชีวิตที่เหมาะสมถูกต้อง</p> <p>2) เป็นการเผยแพร่ศาสนาแบบวิธีการ "ปัญญาหน้าศรัทธา"</p>
<p>สาระธรรมราวพุทธศตวรรษที่ 8-11</p> <p>ภายในดินแดนสุวรรณภูมิ</p>	คัมภีร์พระไตรปิฎกบาลีดั้งเดิม และคาถาเขมรมา ภาษาบาลี	<p>1) เน้นคาถาเขมรมา "ธรรมชาติความเกิดดับตาม เหตุปัจจัยของสิ่งทั้งหลายที่มีปัจจัยภายนอกเข้ามาปรุงแต่งและเรื่องอริยสัจสี่"</p> <p>2) เป็นการเผยแพร่ศาสนาแบบวิธีการ "ปัญญาหน้าศรัทธา"</p>
<p>สาระธรรมราวพุทธศตวรรษที่ 12-14</p> <p>ภายใต้อาณาจักรศรีวิชัย ในดินแดนภาคใต้</p>	<p>1) รับผิดชอบต่อแนวคิดความเชื่อตามคติพุทธศาสนามหายาน มากขึ้น เนื่องจากอิทธิพลทางการเมืองของ ราชวงศ์ไศเลนทร์ แห่งอาณาจักรศรีวิชัยที่แผ่ขยายอำนาจเข้ามา</p> <p>2) จารึกวัดเสมาเมืองที่จังหวัด นครศรีธรรมราช จารึกเมื่อ พ.ศ. 1318 กล่าวถึงพระโพธิสัตว์ปีทมปาณี ผู้ถือดอกบัว และพระโพธิสัตว์วัชรปาณี ผู้ถือวัชระ คือ สัญลักษณ์แทนพระมหากษัตริย์ผู้ทรงธรรม ที่ได้สวรรคตไปแล้ว</p>	<p>1) ถือคติบารมีตามแบบมหายานมี 6 ประการ คือ ศิลปปารมิตา กษานติ ปารมิตา วีรยปารมิตา ปรีชญา ปารมิตาและอุบายเกาศัลยปารมิตา</p> <p>2) ระดับผู้ปกครองนับถือ "คติพระโพธิสัตว์และการบำเพ็ญบารมี" เป็นตัวอย่างการปฏิบัติธรรมของพระมหากษัตริย์ผู้ทรงธรรม กคินี้จึงเผยแพร่ศาสนาด้วยวิธี "ศรัทธาหน้าปัญญา"</p>
<p>ภายใต้อาณาจักรทวารวดี ในดินแดนภาคกลาง</p>	1) จารึกที่แสดงสาระธรรมที่กัตมาจากพระไตรปิฎกบาลี ที่พบมี 18 หลัก	1) สาระเขมรมา แสดงธรรมชาติการเกิดดับตามเหตุปัจจัยของสิ่งปรุงแต่งทั้งหลาย

ช่วงเวลาและอาณาจักร	หลักฐานในคัมภีร์หรือจารึก	สาระธรรม
<p>สาระธรรมราวพุทธศตวรรษที่ 15-18</p> <p>ภายใต้อาณาจักรกัมพูชา ในดินแดนภาคกลาง, ภาคตะวันออก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ</p>	<p>1) จารึกที่แสดงแนวคิดและความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ และพุทธศาสนา มหายานตามรูปแบบที่ขอมนับถือได้แก่</p> <p>จารึกหินซอน จังหวัดนครราชสีมา ราวพุทธศตวรรษที่ 14</p> <p>จารึกเพนียด จังหวัดจันทบุรี ราวพุทธศตวรรษที่ 15</p> <p>จารึกเมืองเสมา จังหวัดนครราชสีมา พ.ศ. 2514</p> <p>จารึกปราสาทหินพนมวัน จังหวัดนครราชสีมา ราวพุทธศตวรรษที่ 17</p> <p>จารึกอัมรินทร์ลวะ อักษรมอญ พุทธศตวรรษ 12-21</p> <p>จารึกปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา พ.ศ. 1589</p> <p>จารึกเมืองพิมาย จังหวัดนครราชสีมา พุทธศตวรรษที่ 18</p>	<p>2) <i>สาระอริยสัจ 4</i> แสดงธรรมชาติของทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ การดับทุกข์ และหนทางแห่งการดับทุกข์</p> <p>3) <i>สาระปัจจุสมุปบาท</i> แสดงกระแสความรับรู้ปรุงแต่งของจิตที่มีผลสืบเนื่องเป็นเหตุเป็นปัจจัยต่อกัน อันก่อให้เกิดความทุกข์ขึ้น และการดับทุกข์ด้วยการดับเหตุปัจจัยในกระแสนั้น</p> <p>4) <i>สาระรัตนตรัย</i> สรรเสริญพระพุทธเจ้าในฐานะผู้ทรงพระกรุณาคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระปัญญาคุณ สรรเสริญพระธรรมในฐานะเป็นพระปริยัติ ศักดิ์ธรรม พระปฏิบัติ ศักดิ์ธรรม และพระปฏิเวธ ศักดิ์ธรรม ซึ่งนำผู้ปฏิบัติถึงความสิ้นทุกข์พ้นสงสาร สรรเสริญพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นทายาทแห่งพระศาสนา</p> <p>1) สาระธรรมผสมผสานระหว่าง พุทธศาสนาเถรวาท พุทธศาสนามหายาน และศาสนาพราหมณ์ สื่อสาระด้วยวิธีการ "ตรีทธานำปัญญา"</p> <p>2) <i>เรื่องการเวียนว่ายตายเกิด กรรมและผลกรรม</i> หรือผลบุญผลบาปที่มีต่อชีวิตในชาติต่อ ๆ ไป มีการนำความคิดความเชื่อนี้มาใช้เป็นเครื่องมือควบคุมศีลธรรมภายในสังคมผ่านวิธีการสาปแช่ง</p> <p>3) <i>เรื่องการทำบุญและการอุทิศผลบุญ</i> โดยเฉพาะแก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว</p> <p>4) <i>เรื่องเป้าหมายชีวิต</i> มีทั้งเป้าหมายหวังได้เกิดเสวยสุขในสวรรค์ หวังได้เกิดในสมัย "พระพุทธอารยะเมตตริย์" หวังความสิ้นสุดแห่งกรรม หวังบรรลุพุทธภูมิ เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต</p> <p>5) <i>เรื่องพระรัตนตรัย</i> เน้นเรื่องพระพุทธเจ้ามากกว่าเรื่องพระธรรม และพระสงฆ์ คุณลักษณะของพระพุทธเจ้าที่กล่าวถึง สัมพันธ์กับคติในพุทธศาสนา มหายาน และศาสนาพราหมณ์</p>

ช่วงเวลาและอาณาจักร	หลักฐานในคัมภีร์หรือจารึก	สาระธรรม
<p>ภายใต้อาณาจักรในดินแดนภาคเหนือ</p> <p>ก. กลุ่มแถบลุ่มแม่น้ำปิง-วัง</p> <p>ข. กลุ่มชนแถบกลุ่มน้ำกก</p>	<p>1) พระนางจามเทวีได้นำพระภิกษุสงฆ์ผู้ทรงไตรปิฎก 500 รูปจากเมืองละโว้มาที่หริภุญชัยร่วมกันประดิษฐานพระพุทธรูปศาสนาในเมืองหริภุญชัย</p> <p>1) ตำนานกล่าวว่า พระมหาเถระกัถสตะเป็นผู้นำ พระบรมสารีริกธาตุ มาประดิษฐานที่เมืองโยนกนาคพันธ์, พระมหาเถระกัจจายณะ และ พระเถระวัชรโพธิ นำพระภิกษุสงฆ์มาเผยแผ่พระธรรมคำสอนในเมืองโยนก พระเถระทั้งสามองค์เป็นผู้เชี่ยวชาญ พระไตรปิฎก ฝ่ายมหายานแบบวัชรยาน</p> <p>2) พบ หลาบเงินธรรมนิพนธ์ของพุทธศาสนมหายาน ที่เมืองเชียงแสน และ เจดีย์หลายแห่งที่ผสมลักษณะพุทธศาสนมหายาน ที่เชียงแสน</p>	<p>1) สาระธรรมมีลักษณะเดียวกับยุคทวารวดีในแถบราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา เน้นเรื่อง <i>สภาวะเขมัมมา สภาวะอริยสัง 4 สภาวะปฏิจตุสมุปบาท และสภาวะรัตนครัย</i></p> <p>2) เน้นเรื่องการทำนุบำรุงพระพุทธรูปศาสนาได้แก่ <i>การสร้างเจดีย์ กุฏิ อุฬารูปพระพุทธรูป การปลุกต้นมหาโพธิ์ การสร้างคัมภีร์พระปริตรพร้อมทั้งยอดพระไตรปิฎก</i></p> <p>1) ถือกถิตความเชื่อฝ่าย มหายานแบบวัชรยาน และกถิตความเชื่อที่เห็นชัดคือความเชื่อเรื่องพระธาตุ</p>
<p>ภายใต้ราชวงศ์ศรีธรรมมาไตรราชในดินแดนตอนใต้</p>	<p>พุทธศาสนมหายานซึ่งเข้ามาด้วยอิทธิพลทางการเมืองของราชวงศ์โคเลนทร์แห่งอาณาจักรศรีวิชัยตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 ได้รับการนับถือ</p>	<p>1) ธรรมระดับสังขธรรม เน้นความสำคัญของการเจริญวิชา (ปัญญา) ในฐานะที่เป็น การปฏิบัติตามคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างแท้จริง</p> <p>2) ธรรมระดับศีลธรรม เน้นความสำคัญของการทำนุบำรุงพระพุทธรูปศาสนาด้วยการทำทานในลักษณะที่เป็นการ "ทำทานทั้งปวงด้วยความเอื้อเฟื้อ"</p> <p>3) เป้าหมายสูงสุดของชีวิต มีข้อความในจารึกหนึ่งว่า "ให้มหาชนทั้งปวงผู้มีศรัทธา อนุโมทนาและบูชา นมัสการอยู่ที่นี้เพื่อจะได้ถึงสรรมเหตุนิยาม"</p>

ตารางที่ 5.2

ตารางสรุปสาระธรรมอันเป็นรากฐานของสังคมไทยสมัยสุโขทัย

ช่วงเวลาและอาณาจักร	หลักฐานในคัมภีร์หรือจารึก	สาระธรรม
<p>สาระธรรม สมัยพ่อขุนศรีนาวนำถุม</p> <p>สมัยพ่อขุนศรีนาวนำถุม</p> <p>สาระธรรมราว พ.ศ. 1762-1781</p> <p>สมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์</p> <p>สาระธรรมราว พ.ศ. 1822-1841</p> <p>สมัยพ่อขุนรามคำแหง</p> <p>สาระธรรมราว พ.ศ. 1842- 1890</p>	<p>จารึกหลักที่ 2 กล่าวว่า "...ปู่ชื่อพระยาศรีนาวนำถุมเสวยราชในนครสองอันอันหนึ่งชื่อนครสุโขทัย อันหนึ่งชื่อนครศรีเสนาไล...ประดิษฐานพระศรีรัตนมหาธาตุไถ่คัมภีร์ในนครสุโขทัยนั้น..."</p> <p>ตำนานพระพุทธรูปสิงห์ กล่าวถึงพระร่วงโรจนราชนครศรีธรรมราช เพื่อขอและรับพระพุทธรูปสิงห์ ซึ่งนครศรีธรรมราชได้มาจากลังกา</p> <p>1) นิพนธ์ "มหาเถรสังฆราชปราชญ์เรียนจบปิฎกไตร" จากเมืองนครศรีธรรมราชขึ้นมาเป็นศาสนบุคคลหลักของสังคม เน้นคำสอนในพระไตรปิฎกบาลี</p>	<p>1) ความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุ และการสร้างเจดีย์ ของพุทธศาสนาทั้งมหายานและหินยาน</p> <p>2) พุทธศาสนาเถรวาทที่รุ่งเรืองในแคว้นทริภุชชัยเมื่อพุทธศตวรรษที่ 15-18 พุทธศาสนาในแคว้นโยนกหรือกลุ่มชนแถบลุ่มแม่น้ำกก</p> <p>3) การเผยแพร่พุทธศาสนาเป็นแบบ "ศรัทธานำปัญญา"</p> <p>จึงเป็นสาระธรรมที่สืบเนื่องมาจากสมัยพ่อขุนศรีนาวนำถุม คือสาระธรรมในรูปของประเพณีและความเชื่อเป็นไปเพื่อการอยู่ร่วมกัน สาระพุทธธรรมในช่วงนี้น่าจะโน้มไปทาง พุทธศาสนาเถรวาท</p> <p>1) สาระธรรมระดับศีลธรรมถูกนำมาเผยแพร่สู่ประชาชน ผ่านวิธีการเทศนาสั่งสอนธรรม ผ่านรูปแบบการเมืองการปกครองแบบพ่อปกครองลูก ผ่านธรรมเนียมประเพณีและศิลปกรรม</p> <p>2) คติความเชื่อในพุทธศาสนา ได้แก่ ความเชื่อเรื่องพระธาตุ แต่มีได้เน้นเรื่องปาฏิหาริย์ของพระธาตุ</p> <p>3) คติความเชื่อดั้งเดิม คือคติการนับถือผีหรือเทพยดา</p> <p>4) พ่อขุนรามคำแหงทรงใช้วิธีการเผยแพร่แบบ "ปัญญานำศรัทธา"</p>

ช่วงเวลาและอาณาจักร	หลักฐานในคัมภีร์หรือจารึก	สาระธรรม
<p>สมัยพระยาโลงคราม พระยาเลอไทย และพระยารัษฎานุภาค</p>	<p>1) จารึกวัดบางสนุก จารึกเมื่อ พ.ศ. 1882 และวรรณคดีบาลีของล้านนาได้แก่ ปัญญาสาตก สัมภารวิปาก ทนต์ธาตุนิธาน และสารสังกะหะ เป็นพุทธศาสนาเถรวาทตามแนวคิดในคัมภีร์บาลีที่แต่งในลังกา ได้แก่ คัมภีร์ชั้น อรรถกถา ฎีกา และปกรณ์พิเศษ</p>	<p>1) สาระธรรมมุ่งเน้นเรื่องความเชื่อ เช่น ประวัติพระพุทธเจ้าที่เน้นเรื่องปาฏิหาริย์ ความเชื่อในความอัครวรัยของพระธาตุ มีมุ่งเน้นเรื่องศีลธรรมในเรื่องการทำทาน การรักษาศีล และความกตัญญู สร้างสำนึกความละอายชั่วกลัวบาป ผ่านความรู้ในเรื่องกรรมและผลกรรม ในกระแสการเวียนว่ายตายเกิด</p> <p>2) ใช้การเผยแพร่แบบ "ศรัทธานำปัญญา"</p>
<p>สาระธรรมราวพ.ศ. 1890-1917</p>		
<p>สมัยพระมหาดธรรมราชาลิไทย</p>	<p>1) นิการอรัญวาสีได้รับความนิยมโดยพระอโณมทัตตีเถระ และพระสุมนเถระ ได้เดินทางไปบวชแปลงนิกายที่เมืองพันในพุกาม ได้คัมภีร์และหลักศาสนาจากพุกาม ซึ่งพุกามได้รับมาจากลังกาอีกต่อหนึ่ง</p> <p>2) เป็นพุทธศาสนาเถรวาทตามแนวคิดในคัมภีร์บาลีที่แต่งในลังกา และพุกาม ได้แก่ คัมภีร์ชั้น อรรถกถา ฎีกา และปกรณ์พิเศษ</p> <p>3) ต่อมาพระมหาดธรรมราชาลิไทยทรงพระราชนิพนธ์ <i>เตภูมิกา</i> หรือ <i>ไตรภูมิพระร่วง</i> โดยประมวลสาระจากคัมภีร์บาลีในพุทธศาสนาแบบลังกา และพุกามจำนวนกว่า 30 เล่ม ทั้งพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา</p>	<p>1) มีการเน้นย้ำลักษณะของชีวิตที่เป็นกระแสการเวียนว่ายตายเกิดในไตรภพ</p> <p>2) กรรมและผลกรรม</p> <p>3) มีความสำนึกละอายชั่วกลัวบาป</p> <p>4) ชีวิตในกระแสการเวียนว่ายตายเกิดมีลักษณะไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และอนัตตา</p> <p>5) การทำความดีละเว้นความชั่ว เพื่อสั่งสมผลกรรมยังให้เกิดมีชีวิตที่ดี</p> <p>6) เกิดระบบ <i>ค่านิยมพฤติกรรมบุญ</i></p> <p>ก) สัมมาทิฐิ ข) การให้ทาน ค) มีศีล 5 เป็นหลักปฏิบัติพื้นฐาน ง) กาวนา จ) ความกตัญญู ฉ) ความเคารพผู้ใหญ่ ช) ความเมตตากรุณา ช) การบำรุงพระศาสนา ได้แก่ การสร้างวัด อุโบสถ วิหาร เจดีย์ การถวายที่ดินและผู้คนแก่วัด การถวายสิ่งของเครื่องใช้แก่พระภิกษุสงฆ์ การประดิษฐานพระธาตุ การปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ์ การสร้างพระพุทธรูปและพระพิมพ์ การสร้างพระพุทธรูป และการรวบรวมพระไตรปิฎก</p> <p>ใช้การเผยแพร่ทั้ง 2 วิธีคือ "ปัญญานำศรัทธา" และ "ศรัทธานำปัญญา"</p>

ช่วงเวลาและอาณาจักร	หลักฐานในคัมภีร์หรือจารึก	สาระธรรม
<p>สารธรรมราวท.ศ. 1917-1981</p> <p>พระมหาธรรมราชาที่ 2, พระยาไสลือไทย และพระยาบรมपाल</p>		<p>ยังทำให้เกิดระบบคติความเชื่อที่เนื่องด้วยพุทธธรรมขึ้นด้วย ได้แก่ คติพุทธกาล 5,000 ปี คติโพธิสัตว์ และความหวังพุทธภูมิ คติพระศรีอาริยมะตโดย คติพระธาตุ คติพระศรีมหาโพธิ คติพระพุทธบาท คัมภีร์บาลีที่แต่งในลังกาเป็นเครื่องสนับสนุนให้เกิดความเชื่อมั่นยิ่งขึ้น คติเหล่านี้ช่วยเสริมให้ความศรัทธาในพุทธกรรมบุญเป็นค่านิยมที่แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น</p> <p>สืบเนื่องคติความเชื่อ และวิธีการเผยแพร่ศาสนาแบบศรีธรรมราชา รวมทั้งค่านิยมพุทธกรรมบุญที่เคยปฏิบัติมาในสมัยพระมหาธรรมราชาธิไทย</p>

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย